

**FREMTIDENS SAMFUNDSVIDENSKABELIGE
UDDANNELSER:**

**STYRKET INNOVATION, PARTNERSKAB OG
BESKÆFTIGELSESEGNETHED**

RAPPORT TIL VIDENSKABSMINISTERIET UDARBEJDET AF
ARBEJDSGRUPPEN VEDR. FREMTIDENS SAMFUNDSVIDENSKABELIGE UDDANNELSER

MARTS 2005

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Resumé af arbejdsgruppens anbefalinger.....	3
2. Samfundsvidenskabelig værdi og velfærd	4
3. Innovation og partnerskab: Vejen mod større beskæftigelsesegnethed.....	8
3.1 Innovation i de samfundsvidenskabelige uddannelser.....	9
3.1.1 Værditilvækst, forskning og akademikere - en stærk cocktail	11
3.1.2 Brugerdreven innovation forudsætter samfundsvidenskab	12
3.1.3 Innovation og samfundsvidenskab - et uudnyttet potentiale	13
3.2 Partnerskab: Sammenhængen mellem universiteternes videnskabelige tradition og samfundets kompetencebehov	14
3.2.1 Partnerskab som samfundskontrakt.....	15
4. Arbejdsgruppens anbefalinger	17
4.1 Kandidaterne skal klædes på med høj beskæftigelsesegnethed	17
4.2 Innovativ læring skal løfte de studerendes kompetencer.....	19
4.3 Partnerskaber skal understøtte faglig kvalitet og ekstern legitimitet	21
4.4 Kernefaglighed skal i centrum - understøttet af koblingskompetencer.	22
4.5 Uddannelsernes form og indhold skal produktudvikles.....	24
4.6 Censorinstitutionen skal revitaliseres - eller nedlægges	26
4.7 Der skal skabes synergi mellem uddannelse og erhvervserfaring.....	27
4.8 Der skal skabes bedre vejledning og opstilles specifikke adgangskrav - centralistisk dimensionering skal undgås	29
4.9 Strategisk satsning på efter- og videreuddannelse.....	30
4.10 Der skal indføres klare og informative eksamensbeviser - farvel til titelforvirring	32
5. Litteraturliste.....	35
7. Bilagsoversigt.....	37

1. RESUMÉ AF ARBEJDSGRUPPENS ANBEFALINGER

- 1. Større beskæftigelsesegnethed.** Kandidaterne bør have en kompetenceprofil, der modsvarer samfundets behov for højtuddannet arbejdskraft - ikke mindst i lyset af det nye globale arbejdsmarked for akademikere. Vejen frem er partnerskaber mellem universitet og samfund.
- 2. Styrket innovativ læring.** Kandidaterne bør være bedre til kreativ og kontekstuaafhængig vidensanvendelse, så de kan håndtere fagets teorier på utraditionelle problemstillinger. Studerende bør prøve kræfter med forskningsprocessen som den centrale innovationsproces i fagets egen faglighed.
- 3. Flere partnerskaber.** Uddannelsernes faglige kvalitet, relevans og eksterne legitimitet bør styrkes gennem partnerskaber med dimittender og aftagere. De ansattes mobilitet på tværs af universiteter og erhvervsliv bør øges. Alle samfundsvidenskabelige studier bør etablere aftagerpaneler.
- 4. Bedre kernefaglighed og koblingskompetence.** Studerende bør bibringes en solid kernefaglig kompetence gennem og trænes systematisk i fagets videnskabsteori, så de udvikler en koblingskompetence, der ruster dem til et flerfagligt arbejdsliv, hvor evnen til at arbejde sammen med andre faggrupper er af central betydning.
- 5. Produktudvikling af uddannelsernes form og indhold.** God undervisning bør belønnes. Et nyt nationalt forum for uddannelsesforskning bør samarbejde med universiteternes pædagogiske enheder om produktudvikling af uddannelserne. Universiteterne bør øremærke ressourcer til pædagogiske produktudviklingsenheder, som kan arbejde sammen med et nyt nationalt organ om at tilbyde efter- og videreuddannelse. Det bør understøttes af et nyt "pædagogisk rejsehold".
- 6. Censorinstitutionen - revitalisering eller nedlæggelse.** Hvis censorerne ikke inddrages målrettet i arbejdet med kvalitetsvurderinger og opfølgning, ikke tildeles et særskilt ansvar for at inddrage beskæftigelsesegnethed som vurderingskriterium i en eksamenssituation, ikke får plads i de nye aftagerpaneler og i evalueringer og hvis der ikke rekrutteres mere fra udlandet og blandt yngre (danske) ressourcepersoner, bør ordningen nedlægges.
- 7. Større synergi mellem uddannelse og erhvervs erfaring.** De studerende bør finde relevant erhvervsarbejde i op til 10 timer pr. uge - og praktikophold, der kan integreres i studiet. En ny projekt-, praktik- og jobbørs bør etableres, ligesom der bør udvikles modeller for, at aftagerne stiller erhvervs erfaring til rådighed for de studerende.
- 8. Bedre vejledning og flere specifikke adgangskrav - ingen centralistisk dimensionering.** Studie- og karrierevejledning bør forbedres. Videnskabsministeriet bør tillade studieledelsen at stille konkrete faglige krav, der kan variere alt efter den adgangsgivende ungdomsuddannelse. Interviews, tests suppleringskurser bør udbredes mere.
- 9. Strategisk satsning på efter- og videreuddannelse.** Efter- og videreuddannelse bør bruges til at styrke partnerskab mellem universitet og samfund. Aftagerne bør forpligte sig mere i udviklingen af nye uddannelser og sikre den faktiske efterspørgsel gennem løbende kompetenceudvikling af medarbejderne. Masteruddannelserne bør få mere fordelagtige udbudsvilkår - bl.a. økonomiske.
- 10. Flere klare og informative eksamensbeviser - farvel til titelforvirring.** Aftagerne har brug for mere informative eksamensbeviser. Et nyt udvalg bør sikre, at de nuværende 12 hovedtitler på samfundsvidenskab reduceres - f.eks. til fem - og at aftagernes får et bedre kendskab til uddannelsernes indhold og kernekompetencer.

2. SAMFUNDSVIDENSKABELIG VÆRDI OG VELFÆRD

Fremtidens uddannelser bør have som erklæret mål at føre unge direkte i arbejde. Forudsætningen herfor er, at uddannelserne i højere grad tilpasses arbejdsmarkedet - uden at underminere den høje kvalitet og faglighed. Bl.a. på den baggrund nedsatte Videnskabsministeriet i foråret 2004 fire arbejdsgrupper, der skulle komme med forslag til fremtidens uddannelsesbillede på henholdsvis samfundsvidenskab, humaniora, oplevelsesøkonomi og ingeniørrområdet.

Denne rapport er et bidrag til universiteternes løbende arbejde med at udvikle de samfundsvidenskabelige uddannelser. Med ambitionen om, at Danmark skal være et førende vækst- og velfærdssamfund, er samfundsvidenskaberne særdeles vigtige. At placere Danmark i verdenseliten er ikke kun et teknisk-naturvidenskabeligt projekt. Det er også et samfundsvidenskabeligt projekt.

De samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser leverer allerede i dag centrale bidrag til udviklingen af et værdiproducerende og innovativt Danmark, der er kendetegnet af social sammenhængskraft, et dynamisk offentlig-privat samspil og effektive institutioner. Gode merkantile kompetencer som f.eks. *godt købmandskab samt kulturforståelse og kreativitet* er centrale i Danmarks bestræbelser på at stå distancen i den globale videnøkonomi.

Faktaboks 1: Samfundsvidenskab - hvad taler vi om?

De samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser omfatter jura, økonomi, psykologi, statskundskab/forvaltning, antropologi, sociologi og erhvervsøkonomi. 7 universiteter udbyder samfundsvidenskabelig uddannelse (med den samfundsvidenskabelige kandidatproduktion i 2002 angivet i parentes): Københavns Universitet (847), Handelshøjskolen i København (802), Aarhus Universitet (484), Aalborg Universitet (339), Handelshøjskolen i Århus (321), Roskilde Universitetscenter (213) og Syddansk Universitet (182). Årligt optager de 7 universiteter godt 6.500 studerende, mens omkring 3.000 personer hvert år dimitterer med en samfundsvidenskabelig kandidatgrad. Se også bilag 1: "Oversigt over samfundsvidenskabelige uddannelser i Danmark".

Arbejdsgruppens opfattelse af, at de samfundsvidenskabelige uddannelser er vigtige for samfundsudviklingen, understøttes af Det Økonomiske Råd. I vismandsrapporten fra december 2003 regner de økonomiske vismænd sig frem til, at både samfundet og den enkelte kandidat profiterer af en universitetsuddannelse.

Som det fremgår af tabel 1, giver de samfundsvidenskabelige uddannelser den største samfundsøkonomiske nettogevinst af alle uddannelsesgrupper, ligesom de samfundsvidenskabelige kandidater er blandt de personer, der tjener mest på arbejdsmarkedet over et helt livsforløb. Det privatøkonomiske afkast for samfundsvidenskabelige kandidater er således det næsthøjeste for alle uddannelsesgrupper.

Tabel 1 viser desuden, at de samfundsvidenskabelige kandidater er blandt de billigste at uddanne, eftersom taxametertilskuddet pr. studerende er det laveste for alle universitetsuddannelser. Vismandsrapporten viser endelig, at den samfundsøkonomiske nettogevinst i kroner og øre er knap 7 mio. kr., hver gang der udklækkes en samfundsvidenskabelig kandidat på universitetet. Tallene taler derfor sit eget sprog: Der er god samfundsøkonomi i samfundsvidenskabelige kandidater.

Tabel 1: Nettogevinst af privat- og samfundsøkonomisk afkast af forskellige uddannelser

	Taxametertilskud pr. studerende (kr.)	Nettogevinst privat-økonomisk afkast (pct.)	Nettogevinst samfunds-økonomisk afkast (pct.)
<i>Erhvervsuddannelser</i>			
- f.eks. landbrugsuddannelsen	80.640	37	39
<i>Korte videregående udd.</i>			
- f.eks. produktionsteknolog	63.945	14	24
<i>Mellemlange videregående udd.</i>			
- f.eks. folkeskolelærer	40.950	6	9
<i>Samfundsvidenskab</i>			
- f.eks. økonomi	24.300	31	52
<i>Humaniora</i>			
- f.eks. engelsk	27.400	5	5
<i>Naturvidenskab</i>			
- f.eks. fysik	54.000	29	41

Note 1: Afkast og gennemsnitlig uddannelseslængde er opgjort i afrundede tal.

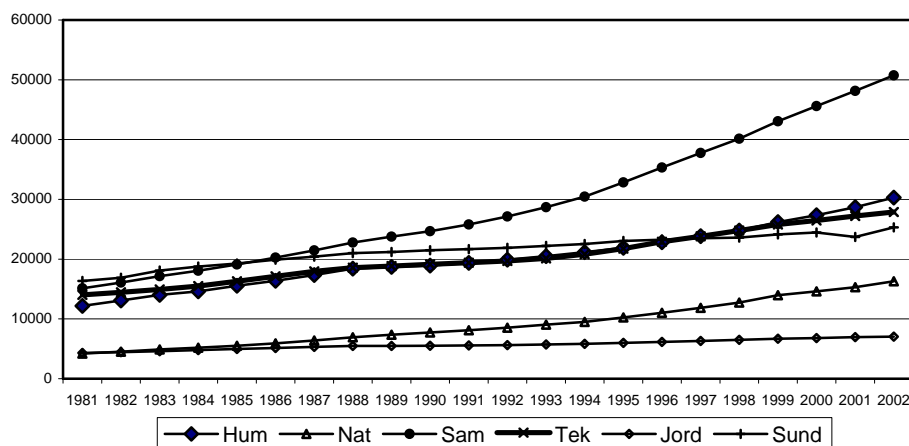
Note 2: Taxametertilskud er opgjort inkl. moms for erhvervs-, korte og mellemlange videregående uddannelser.

Kilde: Det Økonomiske Råd: *Dansk Økonomi, efterår 2003* og *Finanslov for finansåret 2005*.

De samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser har gennemgået en markant udvikling de seneste år. I dag repræsenterer de det største fagområde blandt de forskningsbaserede universitetsuddannelser. Omkring en ud af tre dimittender fra universiteterne har en samfundsvidenskabelig uddannelse. Over de seneste 10 år er der kommet mange nye uddannelser til - særligt på handelshøjskolerne - som i relativ stor udstrækning har formået at slå igennem overfor både de unge og aftagerne. Set under ét har uddannelserne oplevet meget stor søgning, og produktionen af kandidater stiger støt. Trods den store vækst i kandidatproduktionen de seneste 10 år har kandidaterne fået et rimeligt fodfæste på arbejdsmarkedet. Arbejdsmarkedsstyrelsens (AMS) undersøgelse *AMS - Analyse af akademikerens arbejdsmarked* fra 2003 er baseret på udviklingen i udbud af akademisk arbejdskraft og beskæftigelse i perioden 1970 til 2000.

Ifølge AMS-undersøgelsen er antal beskæftigede med samfundsvidenskabelige uddannelser steget over 70 pct. fra 1992 til 2001. Dette er væsentligt højere end for universitetsuddannede samlet set, idet beskæftigelsen for denne gruppe er steget over 40 pct. Den offentlige sektor beskæftiger ca. 40 pct. af de samfundsvidenskabeligt uddannede. Andelen er faldet op gennem 1990'erne fra omkring 50 pct. i 1992, således at stadigt flere med et samfundsvidenskabeligt eksamensbevis i hånden finder ansættelse i den private sektor. Det skyldes bl.a. en stor vækst i produktionen af erhvervsøkonomer. Beskæftigelsesudviklingen de seneste 20 år blandt højtuddannede fremgår af figur 1.

Figur 1. Udviklingen i beskæftigelsen blandt højtuddannede, 1981-2001

Kilde: AMS - *Analyse af akademikerens arbejdsmarked*, 2003

Signaturforklaring: Hum = Humaniora, Nat = Naturvidenskab, Sam = Samfundsvidenskab, Tek = Teknisk videnskab, Jord = Jordbrugsvidenskab, Sund = Sundhedsvidenskab

AMS-undersøgelsen forudsiger endvidere, at det totale antal kandidater fra universiteterne i perioden frem mod 2020 vil stige fra 130.000 til ca. 250.000. Det antages endvidere, at antallet af samfundsvidenskabelige kandidater vil vokse over 60 pct. - primært blandt forvaltningsuddannede og erhvervsøkonomer. En vækst på 60 pct. svarer i grove tal til, at arbejdsmarkedet skal modtage i alt 5.000 nyuddannede samfundsvidenskabelige kandidater om året.¹

Arbejdsgruppen er bevidst om, at det er meget vanskeligt at lave denne type fremskrivninger med det formål at udtale sig præcist om behovet for nye kandidater. Den (forventede) store vækst i produktionen af samfundsvidenskabeligt universitetsuddannede kalder imidlertid på, at uddannelserne kontinuerligt nytænkes, videreudvikles og vedligeholdes, så arbejdsmarkedet er i stand til at optage den merproduktion af samfundsvidenskabelige kandidater, som fremskrivningerne forudsiger frem til 2020. Hertil kommer den konkurrencesituation, som samfundsvidenskabelige kandidater vil møde dels med 120.000 ekstra akademikere på arbejdsmarkedet i 2020 dels med den stadigt stigende internationalisering og større personelle mobilitet.

Udviklingen op igennem halvfemserne viser, at det i høj grad er muligt at finde aftagere for et voksende antal samfundsvidenskabelige kandidater. Hvis de samfundsvidenskabelige kandidater også fremover skal være attraktiv arbejdskraft, skal uddannelserne imidlertid være parate til at tilpasse sig arbejdsmarkedets behov, satse på at udruste de studerende med nye innovative kompetencer, der giver dem et bredere anvendelsesområde og et større potentiale for at skabe værdi og vækst i samfundet, og indgå partnerskaber med eksterne interessenter. Uddannelserne skal i stigende grad orientere sig mod den private sektor, da det er tvivlsomt, om den offentlige sektor fremover vil optage markant flere kandidater, end tilfældet er i dag.

På baggrund af disse overvejelser har arbejdsgruppen valgt at indsnævre sit kommissorium til at beskæftige sig med, hvordan de samfundsvidenskabelige uddannelser kan imødekomme samfundets behov for højtuddannet arbejdskraft. "Samfundet" skal forstås bredt - både private virksomheder, organisationer og offentlige myndigheder er en del af den interessentkreds, som et dansk universitet bør interessere sig stærkt for. Internationaliseringen betyder samtidig, at det akademiske arbejdsmarked bliver stadigt mere globalt i takt med, at virksomheder i ind- og udland spreder sig over hele kloden. Denne udvikling bør uddannelserne også tage højde for i forhold til uddannelsernes indhold og kompetenceprofil såvel som i relation til universiteternes lærerkræfter.

Det erklærede politiske mål om at styrke internationaliseringen af uddannelserne og øge studentermobiliteten bør ledsages af politiske initiativer, der sikrer universiteterne de optimale rammer for at fastholde og tiltrække de bedste hjerner til undervisning og forskning. Parallelt hermed bør universiteterne bygge stærke internationale alliancer med førende videnmiljøer i udlandet. Partnerskab er helt uomgængelig for de danske universiteter, hvis de vil være med helt fremme i en globaliseret verden, der konkurrerer på viden og kompetence.

¹ En undersøgelse fra november 2004 af Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut (AKF) *Akademikernes arbejdsløshed og indtjening - brikker til et mønster* bekræfter AMS-undersøgelsen i, at produktionen af samfundsvidenskabelige kandidater vil stige betydeligt. AKF forudsiger dog ikke helt samme vækst som AMS-undersøgelsen, men tendensen er ikke til at tage fejl af. Ifølge AKF-undersøgelsen vil arbejdsstyrken for personer med en universitetsuddannelse stige fra 180.000 personer i 2004 til over 200.000 personer i 2015. I samme periode vil antallet af samfundsvidenskabelige kandidater i arbejdsstyrken stige fra 57.000 til 70.000.

Vi bliver ikke til et førende vækst- og velfærdssamfund uden universiteternes hjælp. Vi har mere end nogensinde brug for universiteterne som samfundets vidensbank, der ikke har staten alene som investor og arbejdsgiver. De private virksomheder og mangfoldigheden af organisationer, institutioner, regioner og kommuner skal også med. Ellers får vi ikke udviklet universiteterne og de samfundsvidenskabelige uddannelser i en retning, der kan være ved til at skabe værdi og velfærd til gavn for hele samfundet.

3. INNOVATION OG PARTNERSKAB: VEJEN MOD STØRRE BESKÆFTIGELSESEGNETHED

Udgangspunktet for arbejdsgruppens overvejelser og anbefalinger er, at de samfundsvidenskabelige uddannelser spiller en væsentlig rolle som leverandør til hele arbejdsmarkedet af højtuddannet, kompetent og kreativ arbejdskraft, som kan begå sig i en stadigt mere foranderlig og global videnøkonomi. De færdiguddannedes employability - eller beskæftigelsesegnethed - bliver derfor omdrejningspunktet for den videre analyse.

Arbejdsgruppen har valgt at fokusere på innovation og partnerskab som de bærende elementer i en revideret strategi for de samfundsvidenskabelige uddannelser i bestræbelserne på at sikre danske kandidater en højere beskæftigelsesegnethed på arbejdsmarkedet - både i Danmark og i udlandet. Hvor innovation handler om uddannelsernes indholdsside, beskæftiger partnerskab sig med den strukturelle ramme, som uddannelserne indgår i og som er med til at påvirke uddannelsernes indhold.

Innovation anvendes i en bredere betydning, end der måske er tradition for i forskningsverdenen. Innovation er således mere end højteknologisk innovation. Innovation forstås her som evnen til - via kritisk refleksion funderet i faglige, kreative, metodiske og sociale kompetencer - at skabe udvikling, fornyelse og målopfyldelse i organisationer, virksomheder og institutioner.

Partnerskab anvendes ligesom innovation i en flerdimensionel betydning. Partnerskab er de - ideelt set - ligeværdige samarbejdsrelationer mellem universiteter, studerende og aftagere om uddannelse af videnarbejdere til arbejdsmarkedet - i tæt samspil med staten. Partnerskabet kan antage mange former og forløses i mere eller mindre uformelle netværksstrukturer. Tanken bag partnerskab er at ophæve skellet mellem "inden for" og "uden for" universitetet og markere, at universiteter, studerende og aftagere har et *fælles* ansvar med staten for den samfundsvidenskabelige uddannelse forstået som en forskningsbaseret uddannelse af høj kvalitet med stor værdi for hele samfundet. For specielt den samfundsvidenskabelige kandidat bør partnerskabet være en foreteelse, der ikke kun står på, mens kandidatbeviset efterstræbes. Partnerskab bør udfoldes på en måde, så kandidaten bevarer kontakten til universitetet igennem hele sit arbejdsliv, og opfatter universitetet som den naturlige partner, når nye udfordringer på arbejdsmarkedet kalder på nye kompetencer.

Mange danske samfundsvidenskabelige uddannelsesinstitutioner har et uudnyttet potentiale, når det gælder evnen til at øge kvalitet i uddannelse og forskning gennem et mere intensivt samarbejde med omverdenen (partnerskab) og når det gælder udvikling af uddannelseskoncepter, der styrker de studerendes evne til at tænke, virke og handle nyskabende og kreativt i virksomheder og organisationer (innovation). Hvis potentialet for partnerskab og innovation kan bringes i spil, er det arbejdsgruppens vurdering, at der er store perspektiver for de samfundsvidenskabelige uddannelser, så de også i fremtiden kan bidrage til den danske økonomis internationale konkurrenceevne. Begreberne innovation og partnerskab uddybes yderligere i afsnit 3.1 og 3.2.

De danske universiteter har gennemgået en positiv udvikling de seneste 5-10 år - ikke mindst i forhold til deres prioritering og udvikling af samspelet med det omgivende samfund. På det samfundsvidenskabelige område udmærker de to handelshøjskoler i Århus og København sig ved et åbent og aktivt samspil. Også Syddansk Universitet og Aalborg Universitet har lagt mange kræfter i at styrke sine omverdensrelationer. Der er dog fortsat et potentiale for yderligere udvikling

og dynamik, som med fordel kan sættes i spil til gavn for både forskning, uddannelse, studerende og samfund. Arbejdsgruppen ønsker med denne rapport at understøtte og accelerere udviklingen af gode eksempler på at knytte universiteter, studerende og aftagere tættere sammen.

Den overordnede ambition er at komme med gode eksempler på og forslag til rammer og strukturer, der understøtter uddannelsernes evne til at klæde de studerende på til fremtidens arbejdsmarked. Efter arbejdsgruppens opfattelse er målet at ruste de studerende, så de formår at anvende deres kompetencer til at skabe fornyelse sammen med kollegaer med en anden uddannelsesbaggrund, samt på problemstillinger, som de ikke har mødt før.

Der er ikke nogen logisk modsætning mellem på den ene side at betone behovet for øget partnerskab og innovation og på den anden at forvente, at kandidaternes faglige og refleksive dybde skal styrkes. Universiteter, der slår dørene op på vid gab overfor omverdenen, vil tværtimod få et positivt indspark til udvikling af faglighed og kvalitet i både uddannelse og forskning. Forudsætningen for analytisk refleksion er et solidt praktisk empirisk kendskab til den verden, der er genstand for analyse. Omvendt forudsætter kandidaternes praktiske virke, at de er i stand til at overskride virkeligheden og bygge nye forklaringsrammer og analysemodeller. Universiteternes målrettede satsning på innovation og partnerskab i uddannelserne skal således bidrage til en højere beskæftigelsesegnethed blandt de færdiguddannede kandidater.

3.1 Innovation i de samfundsvidenskabelige uddannelser

”Hvordan fremmer de samfundsvidenskabelige uddannelser de studendes innovative kompetencer?” Det er det hovedspørgsmål, som uddannelsesverdenen bør kunne besvare overbevisende, hvis kandidaterne fremover skal kunne begå sig på arbejdsmarkedet. Innovation er efterhånden blevet et modeord, der anvendes i mange afskygninger og sammenhænge. Innovation forstået som nyskabelse og nytænkning er ikke desto mindre det, som de samfundsvidenskabelige uddannelser skal bygge deres efterspørgsel på i de kommende år.

Den private amerikanske tænketank *Council on Competitiveness* udgav i december 2004 en rapport om de fremtidige udfordringer for amerikansk økonomi. Rapporten *Innovate America* sætter innovation og innovationskultur øverst på dagsordenen - både i det politiske system, i virksomheder og i uddannelses- og forskningssystemet. En af rapportens nøgleanbefalinger er, at uddannelses- og forskningsindsatsen skal funderes i at anvende kompetencer på tværs af faggrænser. Baggrunden for denne anbefaling er fremtidens vækstvirksomheders integrerede videnværdikæder. Disse videnværdikæder er ikke funktionelt opdelt i udvikling, produktion, salg og markedsføring, men er integrerede forløb, der spiller sammen på helt nye måder. Det stiller videnarbejderne overfor nye krav om at mestre innovative kompetencer, som kan få de forskellige procesforløb til at spille sammen og generere værdi for den enkelte virksomhed - hvad enten vi taler offentlig eller privat sektor. Fremtidens videnarbejder skal kunne oversætte mellem forskellige discipliner - og samtidig forbinde forskning med anvendelse.

I denne rapport anvendes innovation i en bredere betydning. Innovation er f.eks. mere end højteknologisk innovation. Innovation forstås her som evnen til - via kritisk refleksion funderet i faglige, kreative, metodiske og sociale kompetencer - at skabe udvikling, fornyelse og målopfyldelse i organisationer, virksomheder og institutioner.

Arbejdsgruppen ønsker samtidig at slå til lyd for en rummelig tilgang til innovation, der også omfatter den ikke-forskningsbaserede innovation - nemlig den brugerdrevne og markedsnære innovation. Danmark har særlige fortrin inden for brugerdreven innovation, som uddannelsessystemet bør støtte op om og bidrage til en stadig forfinelse af. Det bekræftes af den nye innovationsstrategi, som den finske regering lagde frem i december 2004. Strategien - *Finland's competence, openness and renewability: The final report of the 'Finland in the Global Economy' project* sætter fokus på, at dansk erhvervsliv trods dominansen af små og mellemstore virksomheder har formået at udbygge sin innovationskraft. I forhold til den finske satsning på forskningsdrevne innovation fremhæver rapporten "den danske vej" med fokus på brugerdreven innovation som et eksempel til efterlevelse for de store forskningstunge finske virksomheder.

Innovation er en helt afgørende konkurrenceparameter for de virksomheder, der ønsker vækst. Det enestående stiger i værdi, det gentagne falder i værdi. Det er vilkårene på markedet i dag, og det bliver i endnu højere grad vilkårene fremover. Det enestående i en forretningssammenhæng er arbejdsprocesser, serviceydelser eller produkter med egenskaber, der adskiller sig positivt og radikalt fra ellers sammenlignelige processer eller ydelser. Det enestående kan f.eks. være et specielt design, en effektiv distributionsproces, eller en særlig personlig relation mellem leverandør og kunde. Adskillelsen resulterer i en højere værdi relativt til pris for kunderne og giver dermed en konkurrencefordel for virksomheden. En værdiforskel, der kun kan opretholdes, indtil det særlige ved ydelsen er blevet indhentet af konkurrenterne, og ydelsen dermed ikke længere er enestående.

Generelt går der stadig kortere tid på det globale marked, før en given konkurrencefordel skabt af en enestående ydelse er indhentet. Grundlaget for på ny at skabe en konkurrencefordel er proces- eller produktfornyelse/innovation, hvorfor det er vigtigt at skabe grundlaget for, at proces- og produktinnovationer kan foregå i et hurtigere tempo i alle virksomhedens forretningsprocesser. Ikke kun i udviklingsafdelingen, men i alle dele af virksomheden, fra hjemtagning af viden og underleverancer til markedsføring og salg.

Det er derfor en forudsætning for fortsat at kunne klare sig i den internationale konkurrence, at det danske samfund fortsat øger den innovative kapacitet i såvel offentlige som private virksomheder. Det er arbejdsgruppens opfattelse, at der er et stort potentiale i styrkelse af de samfundsvidenskabelige kandidaters kompetence til at bidrage til dette. Denne opfattelse bygger arbejdsgruppen på tre forhold:

1. Der er en positiv sammenhæng mellem såvel omfanget af virksomhedernes forskningsindsats, som forøgelse af andelen af akademisk arbejdskraft i virksomhederne og deres værditilvækst.
2. De former for innovation, hvor Danmark hidtil har haft sin styrke - den brugerdrevne og prisdrevne innovation - trækker på en række samfundsvidenskabelige kompetenceområder og kan derfor styrkes ved løft af virksomhedernes kompetencer på disse områder
3. De nuværende samfundsvidenskabelige uddannelser skoler kun i begrænset omfang kandidaterne i innovative processer der går på tværs af faggrænser og personalegrupper.

Endelig viser internationale undersøgelser, at nationers konkurrenceevne i høj grad hviler på tilstedeværelsen af en velfungerende og ubureaukratisk offentlig administration og service, der tilsammen sikrer de bedst mulige

konkurrencevilkår gennem åbne og effektive markeder. Offentlig service af høj kvalitet opstår ikke ud af ingenting - det kræver højtuddannet og højt kvalificeret akademisk arbejdskraft, ofte med en samfundsvidenskabelig baggrund.

3.1.1 Værditilvækst, forskning og akademikere - en stærk cocktail

En ny undersøgelse, som forskere fra Dansk Center for Forskningsanalyse har gennemført i samarbejde med Videnskabsministeriet, viser, at forskningsaktive virksomheder i gennemsnit har 40 pct. højere værditilvækst end øvrige virksomheder². Langt over halvdelen af forskellen er relateret til forskning og udvikling. Den højere værditilvækst for forskningsaktive virksomheder findes i alle erhvervssektorer og blandt alle virksomhedsstørrelser - lige fra traditionelle erhvervssektorer som maskindustri til højteknologiske sektorer som it og bioteknologi. Men undersøgelsen peger også på, at et maksimalt udbytte af forskningen forudsætter at virksomhederne har medarbejdere med de rette kompetencer. Hertil kan tilføjes, at andre undersøgelser viser, at højnelse af det gennemsnitlige uddannelsesniveau i en virksomhed med ét år øger produktiviteten med op til 10 pct.³

Rambøll Management og Ingeniørforeningen i Danmark har i en anden undersøgelse sat fokus på behovet for innovation i uddannelserne.⁴ Undersøgelsen peger på en sammenhæng mellem ansættelse af højtuddannede og små og mellemstore virksomheders vækst. Højtuddannede bidrager bl.a. til produktudvikling og til en mere effektiv tilrettelæggelse af arbejdsprocesserne - hvilket kan føre til både stigende beskæftigelse som følge af voksende produktion og til større værdiskabelse i produktionen. Undersøgelsen viser således, at de virksomheder, der ansatte den første højtuddannede i perioden 1995-2001, har oplevet mere end dobbelt så høj vækst i beskæftigelsen som virksomheder, der enten ikke havde, eller som allerede havde, ansat højtuddannede.

Endelig viser kørsler fra IDA-DISKO-databasen⁵ på Aalborg Universitet, at 57 pct. af de virksomheder, der har højtuddannede ansat i hele perioden 1995-2001 har udviklet nye produkter og services. Det samme er tilfældet for 46 pct. af de virksomheder, der ansætter den første højtuddannede i perioden men gælder for kun 30 pct. af de virksomheder, der ingen højtuddannede har på noget tidspunkt.

De mange undersøgelser sandsynliggør samlet set, at der er en positiv sammenhæng mellem på den ene side omfanget af virksomhedernes forsknings- og innovationsindsats samt omfanget af højtuddannet arbejdskraft og på den anden side virksomheders værditilvækst. Denne sammenhæng må også antages at gælde i offentlige organisationer, idet offentligt ansatte stilles over for tilsvarende krav om innovation med henblik på at udvikle nye samarbejdsmodeller, nye styringskoncepter og nye organisationsformer både internt i den offentlige sektor og i grænselandet mellem offentlig og privat sektor.

Konklusionen er klar: En af fremtidens kernekompetencer for samfundsvidenskabelige kandidater er kreativitet og innovative egenskaber, der kan skabe synergi mellem discipliner, funktioner og sektorer.

² Se Center for Forskningsanalyses hjemmeside www.cfa.au.dk.

³ Videnskabsministeriet: *Regeringens videnstrategi – viden i vækst. Baggrundsrapport*, januar 2003.

⁴ Rambøll Management og Ingeniørforeningen i Danmark: *Højtuddannedes værdi for små og mellemstore virksomheder*. 2004.

⁵ DISKO er en SAS-database, som Aalborg Universitet og Handelshøjskolen i København har opbygget for at analysere organisatoriske og teknologiske forandringer i private virksomheder, særligt små og mellemstore virksomheder. IDA-databasen er opbygget af Ingeniørforeningen i Danmark og kombinerer register data på individniveau for arbejdsgivere. DISKO-databasen kombinerer både survey data og register data.

3.1.2 Brugerdreven innovation forudsætter samfundsvidenskab

Der skelnes som nævnt ovenfor ofte mellem prisdreven-, brugerdreven- og forskningsdreven innovation. Det er tidligere blevet påvist, at dansk erhvervsliv hidtil har været kendetegnet ved og haft succes med inkrementel pris- og brugerdreven innovation⁶. Den danske tradition for ”de små skridts innovation” hænger sammen med den danske erhvervsstruktur, som er domineret af små og mellemstore virksomheder uden egne forsknings- og udviklingsafdelinger. Hertil kommer, at de små og mellemstore virksomheder ofte har en kultur, der er tilbageholdende overfor rekruttering af akademiske medarbejdere og samarbejde med universiteter.⁷

Brugerdreven innovation kan defineres som dét, at man udnytter særlig viden om kunder og brugere og ad denne vej udvikler produkter, ydelser og forretningsgange, så de fremstår mere attraktive end konkurrenternes. I en global økonomi hviler brugerdreven innovation således på forståelse af markeder over hele verden, forståelse af brugerne og af virksomhedens kompetencer og evnen til at kombinere disse forståelser til nye produkter, ydelser eller forretningsgange.

I 2004 fik Danmarks Erhvervsråd udarbejdet en undersøgelse af brugerdreven innovation i dansk erhvervsliv. Det påpeges her, at mange danske virksomheders vækst og overlevelse afhænger af deres evne til at konkurrere på brugerdreven innovation, ligesom det fremgår, at Danmark står tilbage for lande som f.eks. Sverige, Finland og Holland. Undersøgelsen understreger, at brugerdreven innovation er en meget kompleks proces. Derfor kræver denne form for innovation indsigt i mange forskellige områder, herunder teknologi, design, trends, forbrugsmønstre, markedsføring osv. Undersøgelsen udnævner bl.a. psykologer, antropologer, sociologer, markedsøkonomer, designere og civilingeniører som nøglepersoner i driften af innovationsarbejdet. Endelig kritiseres de videregående uddannelsers nuværende træning i brugerdreven innovation. For at forbedre dette, foreslås bl.a. reformer i undervisningsmateriale og uddannelsesplaner, herunder indarbejdelse af erhvervscases, praktik og større brug af erhvervsfolk som gæstelærere i undervisningen.⁸

Faktaboks 2: Brugerdreven innovation - samfundsvidenskabelig spidskompetence

En undersøgelse af Larry Keeler, der er direktør i Chicago-konsulentfirmaet Doblin, viser, at kun 4 pct. af innovationer i store globale virksomheder de seneste 10 år er succesfulde. Den lave succesrate skyldes, at der satses for ensidigt på produktinnovation - d.v.s. innovation rettet mod fysiske produkter. Det, der skaber værdi og indtjening, er ifølge Doblin at innovere på de bløde forretningsområder såsom netværk, forretningsmodel, kundeoplevelse og støtteproces, kerneproces, service, produktsystem, brand og salgskanal. Se www.doblin.com

Som det fremgår af ovennævnte undersøgelse, er samfundsvidenskabelige kandidater centrale i Danmarks bestræbelser på at blive endnu bedre til brugerdreven innovation, om end der er behov for at styrke kandidaternes innovative kompetencer. Det må desuden forventes, at øget satsning på brugerdreven innovation er med til at ruste virksomheder og organisationer til i højere grad at hjemtage ny og forskningsbaseret viden, der kan styrke deres fremtidige muligheder for mere forskningsdreven innovation.

⁶ Bengt-Åke Lundvall: *Growth, Innovation and Social Cohesion: The Danish model*, Cheltenham, 2002 og Erhvervsfremmestyrelsen: *Det danske innovationssystem - DISKO-projektet: Rapport nr. 9, Sammenfattende rapport - Et forskningsbaseret debatoplæg om innovationspolitiske udfordringer og handlemuligheder*, København, september 1999.

⁷ *Regeringen: Nye veje mellem forskning og erhverv - fra tanke til faktura. Baggrundsrapport*, september 2003 og Videnskabsministeriet: *Regeringens videnstrategi - viden i vækst. Baggrundsrapport*, januar 2003.

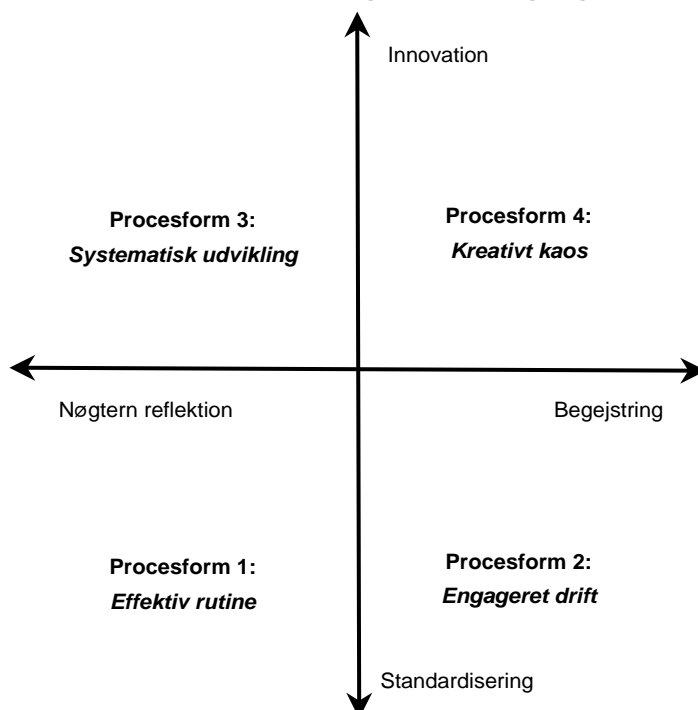
⁸ *Brugerdreven innovation i dansk erhvervsliv*, udarbejdet af Inside Consulting og Oxford Research i samarbejde med Kontrapunkt for Danmarks Erhvervsråd, Marts 2004.

3.1.3 Innovation og samfundsvidenskab - et uudnyttet potentiale

Hovedudfordringen for de samfundsvidenskabelige uddannelser er i den optik at styrke kandidaternes innovative kompetencer. Det er ikke længere nok at være god til sikker varetagelse af standardløsninger på kendte problemstillinger med udgangspunkt i traditionelle metoder og viden. Samfundsvidenskabelige kandidater skal kunne bidrage markant til innovation i fremtiden. Undersøgelsen fra Danmarks Erhvervsråd påpeger, at en forudsætning herfor er, at de højtuddannedes faglige forudsætninger er i orden. Det tilføjes samtidig, at det er mindst lige så vigtigt, at de faglige kompetencer kan bringes i spil i arbejdssituationen. Det indebærer, at f.eks. antropologer kan arbejde sammen med andre faggrupper og være innovative i et forretningsmiljø. Arbejdsgruppen deler dette synspunkt. De studerende skal rustes til at kunne se ud over egen faglighed for derved at tænke og skabe væsentligt nyt, ligesom de skal kunne bruge deres faglighed på nye områder og kombinere egen faglighed med andres faglighed på nye måder.

Innovation forudsætter forståelse for forretningsprocesser og driftsvilkår på arbejdspladsen. Mange udviklingsprocesser i offentlige og private organisationer forløber som samarbejde med personer med forskellig faglig og kulturel baggrund. Forskellige faggrupper taler forskellige sprog. Forskelle i uddannelse indebærer ofte en faglig distance mellem forskellige medarbejdere på en arbejdsplads. Og forskelle i kulturelle baggrunde, værdisæt, interesser, ledelsesnormer m.v. er ikke forskelle, der skal overvindes, men derimod forskelle, der skal håndteres konstruktivt og inspirere til nye måder at anskue organisationens processer og ydelser. Det er i forskellene, der er et stort potentiale for at identificere både behovet og muligheden for fornyelsen. Udvikling skal selvfølgelig ske i balance med organisationens øvrige processer, idet kandidaterne bør kunne navigere i de forskellige arbejdsmåder, der er udsendt af figur 2. Den ene akse udspænder rummet mellem rutine og innovation. Den anden akse udspænder rummet fra nøgtern refleksion til begejstring. Det giver fire procesformer, der som regel alle er til stede i en organisation - offentlig som privat: *Effektiv rutine, engageret drift, systematisk udvikling og kreativt kaos.*

Figur 2: Fire procesformer i udviklingen af offentlige og private organisationer

Den samfundsvidenskabelige kandidat skal være uddannelsesmæssigt klædt på til at kunne identificere og fungere i alle fire procesformer, ligesom kandidaten skal kunne medvirke til at håndtere de spændinger, der er mellem disse meget forskellige aktivitetsformer.

Det er væsentligt, at de samfundsvidenskabelige uddannelser stimulerer til nytænkning og lysten til at afprøve nye løsninger. De studerende skal trænes i det, som forskere i entrepreneurship kalder "entreprising behaviour". Hermed menes, at de studerende udvikler en foretagsomheds- og igangsætterforståelse, som supplerer en overordnet kompetence til mulighedssøgende adfærd. De studerende skal således trænes i at kunne både håndtere og skabe usikkerhed og kompleksitet i deres bestræbelse på at innovere på baggrund af en veldefineret kernefaglig kompetence.

De studerende skal således klædes på til at kunne organisere, producere, formidle og udnytte viden. Uddannelse og entrepreneurship forudsætter udvikling af disse kompetencer, at de didaktiske og pædagogiske læringsmodeller på universiteterne til tider "vendes på hovedet".⁹ Undervisningen bør tage udgangspunkt i de studerendes spørgsmål og aktuelle situationer og problemer - f.eks. med afsæt i de studerendes erfaringer og læreprocesser fra erhvervsarbejde og praktikophold. Formålet er bl.a. at sætte den personlige udvikling i centrum af undervisningen, der samtidig bør bevæge sig væk fra traditionel "teaching" til fordel for den studenter-, praksis- og handlingsorienterede "learning".

Derfor bliver det en central udfordring at skabe rammer, der stimulerer innovationskulturen i samfundsvidenskaberne blandt undervisere, studerende og forskere med henblik på at forny og kvalificere den innovative kompetencebase i samfundet. En vigtig forudsætning for, at uddannelserne lykkes med at integrere innovative læreprocesser i undervisningen er, at de studerendes videnskabsteoretiske forståelse og metodiske færdigheder er helt i top. De studerende skal kende deres egen videnskabelige tradition og skal kunne forholde sig kritisk til uddannelsens teorier, discipliner og analytiske rammer. Ellers kan de ikke vurdere styrker og svagheder i forhold til andre videnskabelige tilgange og dermed være i stand til at koble viden og fagområder på nye kreative måder.

Fremvæksten af denne innovative kultur på universiteterne er samtidig et spørgsmål om ledelsesmæssige beslutninger, der ikke kun vedrører pædagogisk-faglig efteruddannelse af forskere og undervisere, men også angår spørgsmålet om at skabe tættere kontakter med konkrete virksomheder, myndigheder og andre fag om praktikordninger, opgaveskrivning og udveksling af medarbejdere, herunder kontakter på tværs af fag internt på det enkelte universitet. Tættere kontakt med interessenterne sætter spot på behovet for nye partnerskabsstrategier, der adresseres i afsnit 3.2.

3.2 Partnerskab: Sammenhængen mellem universiteternes videnskabelige tradition og samfundets kompetencebehov

"Hvordan fremmes et ligeværdigt partnerskab om de samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser?" Det er det næste hovedspørgsmål, som den samfundsvidenskabelige uddannelsesverden bør kunne besvare overbevisende.

Visionen bag ønsket om øget partnerskab er, at kandidater, universiteter og arbejdsgivere kompetenceudvikler i fællesskab. Det stiller krav til organisatoriske

⁹ Blenker, Per, Poul Dreisler, Helle Færgemann & John Kjeldsen: "Uddannelse og Entrepreneurship - et signalement af universiteternes nye rolle", *Ledelse & Erhvervsøkonomi* 4/2004, s. 293-302.

og uddannelsesmæssige strukturer såvel som uddannelseskultur og -indhold. Målet er, at universiteterne udvikler strukturer, der systematisk understøtter en løbende videnudveksling og interaktion med centrale interessenter med henblik på at kvalificere curriculum, studieprocesserne og dermed de studerendes faglige, almene og personlige kompetencer. Denne videnudveksling kan både manifestere sig som personel mobilitet på tværs af universiteter og erhvervsliv, etablering af kontaktorganer, aftagerpaneler, alumneforeninger m.v. og andre former for vidensdeling - f.eks. i form af projektarbejde, praktikophold og traineeforløb for studerende.

Faktaboks 3: Alumneforeninger - Harvard Alumni Association som good case

Alumne er den latinske betegnelse for en uddannet person fra en højere læreanstalt, og formålet med en alumneforening er at etablere et varigt forhold mellem universitet og dimittender. Fænomenet er imidlertid relativt nyt i Danmark, men har været kendt i udlandet i mange år. The Harvard Alumni Association er f.eks. allerede etableret tilbage i 1840. Medlemmerne er dimittender fra Harvard Universitet og Radcliffe College samt medlemmer af universitetets fakulteter. Visionen er at gøre Harvard bedre og fremme dets værdier. Derudover er målet at etablere et gensidigt gavnende forhold mellem Harvard Universitet og dets alumner. Alumneaktiviteter er alt fra f.eks. workshops, netværk, efteruddannelsesaktiviteter, gæsteforelæsnings, studierejser, curriculum udvikling samt konferencer både nationalt og internationalt. Forholdet bygger på ligeværd og reciprocitet, således at den viden, der produceres i mødet mellem alumner og universitetets personale og studerende, kan gavne og anvendes af begge parter i deres arbejdsliv, henholdsvis studieliv. Se www.haa.harvard.edu

Partnerskab handler også om mobilitet. Afgørende for den moderne videnøkonomi er videnakkumulation, der bidrager til innovation og vækst i virksomheder. Akkumulation af viden opstår, når en producerende institution løbende indhenter fra og deler videnressourcer med andre institutioner. Vigtige bidragsydere til den samlede samfundsmæssige viden er universiteter og forskningsinstitutioner, og personel forskermobilitet - her betragtet som jobmobilitet - er dermed en vigtig faktor i forbindelse med tværsektoriel vidensdeling. Den personelle mobilitet er vigtig for en reel forandringsproces af uddannelseskonceptet på universiteterne - bl.a. fordi en stor del af den viden, som universiteterne producerer og opbevarer, er såkaldt tavs viden. Derfor er det vigtigt, at denne viden afkodes og sættes i spil af praksis - d.v.s. praktiske relationsprocesser mellem undervisere, studerende og praktikere i virksomheder.

3.2.1 Partnerskab som samfundskontrakt

Partnerskabskonceptet kan sidestilles med en samfundskontrakt, der forpligter tre parter: Studerende/kandidater, universiteter og offentlige/private arbejdsgivere. I et vellykket og ligeværdigt partnerskab, vil alle tre parter blive belønnet. Se faktaboks 4.

Faktaboks 4: Partnerskabets win-win

Gennem partnerskab kan universiteter, studerende og aftagere høste en række gevinster:

Universiteterne

- styrker deres samfundsmæssige transparens og responsivitet - og derigennem legitimitet og omverdensforståelse
- får input til den løbende curriculum-udvikling, så den er i tråd med arbejdsmarkedets kompetencebehov
- får adgang til videnskabelse i offentlige og private vidensvirksomheder
- får inspiration til udvikling af personalepolitiske instrumenter, der sikrer, at underviserkvalifikationerne er af højeste faglige og pædagogiske kvalitet og imødekommer omverdensbehov
- udvikler andre former for partnerskaber med offentligt og privat erhvervsliv

De studerende

- udvikler "hårde" og "bløde" kompetencer gennem studenterarbejde
- øger deres beskæftigelsesegnethed gennem erhvervs erfaring og netværksdannelse
- får en supplerende indkomst til SU

Aftagerne

- får bedre og mere målrettet adgang til viden, teknologi og kompetence
- får øget forståelse for og indblik i universiteterne som komplekse, løst koblede organisationer
- øger legitimiteten i universitetsverdenen som attraktive samarbejdspartnere
- styrker rekrutteringsmulighederne for akademisk arbejdskraft i f.eks. små og mellemstore virksomheder
- skaber grobund for udvikling af andre partnerskabsmodeller

Tankegangen i faktaboks 4 illustrerer et vekselvirkningsprincip, som genfindes i den fremvoksende tendens til f.eks. sommeruniversiteter, alumneforeninger, aftagerpaneler og workshops på de danske universiteter med det formål at sikre en vedvarende kontakt til dimittender, brugere og aftagere. Dette er ikke kun medvirkende til løbende faglig inspiration og fornyelse for uddannelsesplanlæggerne på universitetet, men er også en væsentlig indtægtskilde for både offentligt og privat finansierede universiteter i f.eks. USA og Storbritannien. I partnerskabstankegangen ligger også en opfordring til, at de danske universiteter udbygger deres nationale såvel som internationale samarbejdsrelationer. Strategiske alliancer er helt nødvendige for, at de samfundsvidenskabelige uddannelser i Danmark kan komme på omgangshøjde med den internationalisering af uddannelse, som i dag kun er i sin vorden.

Debatten om outsourcing og udflytning af arbejdspladser er også central for en partnerskabstankegang. Ved at styrke partnerskabet mellem kandidater, universiteter og videnstunge virksomheder styrkes virksomhedernes muligheder for at skabe nye, videnstunge arbejdspladser til erstatning for de, der udflyges til Fjernøsten og Østeuropa. Det gælder ikke blot korterevarende efteruddannelseskurser til akademikere, der har behov for brush-up eller ligefrem omskoling for at skifte spor på arbejdsmarkedet; et tættere partnerskab om teknologi- og vidensoverførsel samt produktudvikling, design, markedsføring og kulturforståelse vil i sig selv ruste danske virksomheder bedre i den internationale konkurrence.

Det bærende i partnerskabsvinklen er at gennemtænke uddannelsessystemets elementer under indflydelse af gode danske og udenlandske eksempler, som de danske universitetsmiljøer kan lade sig inspirere af i deres planlægning af uddannelse, fagdidaktik og vejledning af de studerende. Der er behov for, at universiteterne formulerer strategier for kompetenceudvikling af medarbejderne, så det sikres, at undervisere og forskere er i størst mulig nærkontakt med relevante aftagermiljøer til gavn for deres egen uddannelse og forskning og ikke mindst de studerende. Samtidig bør der etableres incitament, der fremmer samspil og partnerskab med omverdenen samt udvikling af nye undervisningskoncepter, som styrker de studerendes innovative kompetencer.

Tilsvarende skal både den offentlige sektors og virksomhedernes - særligt de små og mellemstore - evne til at deltage i uddannelsesopgaven og til at bevare fortsat kontakt til universiteterne forbedres. En større udbredelse af partnerskabsmodellen er således ikke en forpligtelse, der alene hviler på universiteterne. Både den offentlige sektor og de private virksomheder - aftagerne - må påtage sig et væsentligt større og betydeligt mere forpligtende medansvar for uddannelsen af samfundsvidenskabelige kandidater - et egentligt socialt ansvar. Det er ikke tilstrækkeligt at ytre sig om ønskede og efterspurgte kvalifikationer og stille krav om specielle kompetencer. Det er nødvendigt med et aktivt og forpligtende engagement blandt aftagerne.

4. ARBEJDSGRUPPENS ANBEFALINGER

4.1 Kandidaterne skal klædes på med høj beskæftigelsesegnethed

Som det fremgår af afsnit 1, har de samfundsvidenskabelige universitetsuddannelser oplevet en markant vækst i kandidatproduktionen de seneste år. Størstedelen af denne kandidatproduktion har fundet beskæftigelse, om end visse uddannelser samt uddannelsesinstitutioner er ramt af høj ledighed.

Nedenstående tabel 2 og 3 er baseret på tal fra Danmarks Statistik og indeholder to populationer. Første population omfatter samfundsvidenskabelige kandidater uddannet i perioden 1. oktober 1992 til 30. september 1997. Anden population omfatter samfundsvidenskabelige kandidater uddannet i perioden 1. oktober 1997 til 30. september 2002. De to delpopulationer udgør samlet de sidste 10 års samfundsvidenskabelige kandidater.

Tabellen nedenfor illustrerer forskellige uddannelsesgruppers ledigheds-sandsynlighed i to forskellige populationer af samfundsvidenskabelige kandidater. Den ene population omfatter samfundsvidenskabelige kandidater uddannet i perioden 1992-1997, mens den anden population omfatter samfundsvidenskabelige kandidater uddannet i perioden 1997-2002. De enkelte uddannelsesretninger er grupperet alt efter hvor stor sandsynlighed, dimittender med de pågældende uddannelser har for at være ledige pr. 1. november 2002.

Tabel 2: Sandsynlighed for ledighed i 2002 fordelt på forskellige uddannelsesgrupper. 1992-1997 og 1997-2002. N=26464¹

	Kandidater uddannet 1992-1997			Kandidater uddannet 1997-2002		
	Population	Ledige	Ledigheds%	Population	Ledige	Ledigheds%
Gruppe 1	279	24	8,6	595	123	20,7
Gruppe 2	4.404	118	2,7	4.923	383	7,8
Gruppe 3	3.567	87	2,4	4.055	211	5,2
Gruppe 4	3.902	48	1,2	4.649	204	4,4

Note 1: Beregnet på baggrund af logisk regression (log odds).

Gruppe 1

Sociologi, Københavns Universitet
 Antropologi/kulturanalyse, Københavns Universitet
 Antropologi/kulturanalyse, Aarhus Universitet
 Politologi, Syddansk Universitet
 Psykologi, Roskilde Universitetscenter
 Generel, Roskilde Universitetscenter
 Generel, Aalborg Universitet

Gruppe 2

Politologi, Københavns Universitet
 Administration, Roskilde Universitetscenter
 Psykologi, Københavns Universitet
 Psykologi, Aarhus Universitet
 Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter
 Samfundsøkonomi, Syddansk Universitet
 Sociologi, Aalborg Universitet
 Erhvervsøkonomi, Handelshøjskolen i Århus
 Politologi, Aarhus Universitet
 Erhvervsøkonomi, Aalborg Universitet
 Administration, Aalborg Universitet

Gruppe 3

Erhvervsøkonomi, Handelshøjskolen i København
 Erhvervsøkonomi, Syddansk Universitet
 Jura, Københavns Universitet

Gruppe 4

Samfundsøkonomi, Københavns Universitet
 Samfundsøkonomi, Aarhus Universitet
 Samfundsøkonomi, Aalborg Universitet
 Jura, Aarhus Universitet

For alle grupper gælder, at kandidater uddannet i perioden 1997-2002 har væsentlig større risiko for at være ledige i 2002, end kandidater uddannet i perioden 1992-1997. Der er en klar sammenhæng mellem uddannelsesretning og ledighedsgrad, om end der samtidig kan findes institutionsspecifikke forhold, der har betydning for ledigheden.

Uddannelser i gruppe 1 har alle store ledighedsprocenter. Her findes bl.a. antropologi og enkelte uddannelser inden for psykologi, politologi og sociologi. Kategorierne "generel" for henholdsvis RUC og AAU dækker over kandidater, der har læst kombinationsfag. Der er tale om i alt ca. 300 personer. Gruppe 4 inkluderer de dimittender, der har højst sandsynlighed for at være i beskæftigelse. Her findes bl.a. samfundsøkonomi og en enkelt jurauddannelse, mens gruppe 3 dækker over dimittender med erhvervsøkonomi, der generelt har en lidt større sandsynlighed for at være ledige. Gruppe 2 inkluderer kandidater fra politologi og administration, psykologi samt enkelte uddannelser inden for erhvervsøkonomi, sociologi, samfundsøkonomi og sociologi. Disse dimittender har i gennemsnit en endnu større sandsynlighed for at være ledige end gruppe 3 og 4.¹⁰

Som det fremgår af tabel 3, er ledigheden imidlertid ikke altid identisk for samme uddannelse på forskellige uddannelsesinstitutioner. Tabel 3 angiver den samlede ledighedsprocent for alle de samfundsvidenskabelige uddannelser opdelt på institutionsniveau.

Tabel 3: Ledighed pr. 1. nov. 2002 for hele arbejdsstyrken ift. samfundsvidenskabelige kandidater uddannede i perioden 1997-2002, fordelt på institution

	Ledighedsprocent	Ledighedsdiff. ift. arbejdsstyrken (%- point)	Antal ledige (N)
<i>Hele arbejdsstyrken</i>	5,80	0	144.732
<i>Akademikerarbejdsstyrken</i>	6,50	+1	9.703
<i>Samfundsvidensk. kandidater</i>			
Københavns Universitet	6	0	246
Aarhus Universitet	6	0	147
Aalborg Universitet	10	+4	120
Syddansk Universitet	5	-1	36
Roskilde Universitetscenter	10	+4	88
Handelshøjskolen i København	5	-1	179
Handelshøjskolen i Århus	7	+1	99
I alt - uddannet 1997-2002	6	0	915

Tabel 3 viser desuden, at samfundsvidenskabelige kandidater, der er uddannet i perioden 1997-2002 fra Aalborg Universitet og Roskilde Universitetscenter, har en overledighed på 4 pct.-point i forhold til arbejdsstyrken i 2002. Derimod har dimittender fra Syddansk Universitet og Handelshøjskolen i København en betydeligt lavere ledighedsprocent. Ledighedsprocenterne dækker i et vist omfang over, at de forskellige institutioner ikke udbyder samme typer uddannelser - f.eks. udbydes der ikke jurauddannelser i Roskilde og Ålborg - ligesom de kan dække over bl.a. regionale ledigheds mønstre og adgang til relevante studiejobs. Tabellen bør ikke desto mindre give anledning til, at visse uddannelsesinstitutioner - herunder specifikke uddannelser - hvis kandidater oplever en høj ledighedssandsynlighed, bør overveje, hvordan de kan forbedre dimittendernes beskæftigelsesmuligheder.

Det stadig mere globaliseret arbejdsmarked indebærer, at kandidaternes beskæftigelsesegnethed vil afhænge af, om deres uddannelsers er internationalt orienterede. En særkørsel fra Danmarks Jurist- og Økonomforbund (DJØF) viser at antallet af medlemmer ansat i udlandet (bortset fra udstationerede) næsten er

¹⁰ I gruppe 2 fremstår Erhvervsøkonomi og Administration på Aalborg Universitet som outliers, idet dimittender fra førstnævnte uddannelse oplever lavere ledighed i første periode og højere ledighed i anden periode, mens kandidater fra Administration oplever højere ledighed end gennemsnittallet ovenfor i begge perioder.

fordoblet i perioden 1995-2005 fra 250 til 482 personer. DJØF vurderer, at denne udvikling vil blive forstærket i de kommende år.

De danske universiteter har allerede mange formaliserede aftaler omkring studenterudveksling m.m. med udenlandske universiteter (f.eks. Erasmus-programmet i EU-regi). Flere danske studerende rejser ud i disse år, men mobiliteten blandt danske studerende er ifølge OECD's *Education at a Glance* forholdsvis lav i sammenligning med f.eks. deres nordiske medstuderende. De samfundsvidenskabelige fakulteter bør derfor overveje tiltag, der øger den internationale mobilitet yderligere blandt de studerende.

De danske universitetsuddannelser - herunder de samfundsvidenskabelige - står som "nettoeksportør" af studerende således overfor en udfordring med at tiltrække flere udenlandske studerende til landet. I 2001 udgjorde denne gruppe 6,7 pct. af de studerende på universiteterne. Det er for lidt, fordi en øget udveksling af studerende er med til at højne kvaliteten på uddannelserne og til at styrke uddannelsernes internationale dimension. Tilsvarende bør universiteterne fortsætte arbejdet med at rekruttere flere udenlandske forskere og undervisere til Danmark. Selvom vi ligger over OECD-gennemsnittet målt på vores evne til at hente udenlandske studerende, forskere og undervisere til landet, har vi et stort efterslæb i forhold til de førende lande på området - Schweiz (16,6 pct.), Australien (12,5 pct.), Storbritannien (11,0 pct.), Østrig (11,6 pct.) og Belgien (10,9 pct.).¹¹ Derfor bør de danske universiteter intensivere deres engagement i de forskellige mobilitetsprogrammer i EU (Socrates, Erasmus m.v.).

På det seneste er flere universiteter ligeledes indgået i overvejelser om at udbyde uddannelser i fællesskab med udenlandske universiteter. Også denne udvikling bør påskønnes, idet den kan være med til at øge den internationale beskæftigelsesegnhed blandt danske kandidater.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.1.1 *Universiteterne bør i tæt samspil med uddannelsernes aftagere løbende sikre kandidaterne en kompetenceprofil, der modsvarer samfundets behov for højtuddannet arbejdskraft.*
- 4.1.2 *Dekan og studieledelse bør på de uddannelser, der er ramt af overledighed, afdække, hvorfor deres kandidater har relativt sværere ved at få arbejde - og justere uddannelsernes indhold og form i henhold hertil.*
- 4.1.3 *Universiteterne bør udvikle uddannelsernes kompetenceprofil, så de står mål med de udfordringer, som internationaliseringen indebærer på akademikernes stadigt mere globale arbejdsmarked, herunder overveje, om de studerende skal tage dele af deres kandidatuddannelse i udlandet.*

4.2 Innovativ læring skal løfte de studerendes kompetencer

Som redegjort for i kapitel 3 er arbejdsgruppen overbevist om, at der er en positiv sammenhæng mellem innovation og vækst, ligesom det gælder, at en af Danmarks styrker - brugerdreven innovation - forudsætter innovative samfundsvidenskabelige kandidater. På den baggrund er det vigtigt at sikre, at de samfundsvidenskabelige studerende rent faktisk trænes tilstrækkeligt i de nødvendige innovative processer under deres uddannelse.

¹¹ Regeringens internationaliseringsredegørelse - *Styrket internationalisering af uddannelserne: Redegørelse til Folketinget, april 2004.*

De samfundsvidenskabelige kandidater, vi uddanner i dag, kan deres fags metoder i et omfang, der er relevant og adækvat for anvendelse på arbejdsmarkedet på den type problemstillinger, der ligger tæt ved fagenes kerneområder. Denne klassiske kompetence bør suppleres af en refleksionsbaseret læringskompetence - eller læring på såkaldt anden ordens niveau. Det giver en dobbelt kompetence, idet man på den ene side bliver bedre til at begrunde sine påstande - man opbygger viden. Og på den anden side bliver bedre til at nedbryde begrundelser - d.v.s. dekonstruere viden.

Disse to kompetencer - den konstruktive og den dekonstruktive - hænger sammen og forudsætter hinanden. Formålet med en videregående uddannelse er at træne denne dobbelte kompetence, som matcher behovene i et moderne samfund. Jo mere man i en virksomhed er opmærksom på, at dét, der ellers tages for givet, er konstrueret (og følgelig kan dekonstrueres) - jo bedre rustet er virksomheden.

Hvis arbejdsmarkedet skal opsuge 60 pct. flere samfundsvidenskabelige kandidater i de kommende år, er der behov for, at kandidaterne bliver bedre til at anvende de samfundsvidenskabelige metoder således, at de bedre understøtter udviklingen af nye processer, produkter og serviceydelser i offentlige og private organisationer og virksomheder. Det forudsætter, at en række faglige og processuelle kompetencer styrkes hos kandidaterne.

I forbindelse med interessen for omfanget af innovation i de eksisterende uddannelser, er de 7 samfundsvidenskabelige dekaner blevet kontaktet med henblik på at medvirke i en undersøgelse, der forsøger at kortlægge omfanget af disse aktiviteter på fakulteterne. Undersøgelsen tager afsæt i et spørgeskema med faste svarkategorier samt mulighed for uddybende svar.

Der indledes med en beskrivelse af innovation som tema i undervisningen, hvor innovative evner defineres som en kombination af flere elementer, herunder skarpsind, suverænitet, ideation, omtanke, improvisation og modtagelighed.¹² Efterfølgende er der forsøgt foretaget en operationalisering af innovativ undervisning, hvorefter dekanerne er blevet adspurgt i hvilket omfang de samfundsvidenskabelige uddannelser træner disse kompetencer.

Af svarene fremgår det, at dekanerne fra de samfundsvidenskabelige fakulteter i varierende grad har erfaring med innovation i deres uddannelser. Eksempelvis samarbejdes der i et vist omfang mellem studerende med forskellig uddannelsesmæssig baggrund, mens der blot i nogen grad formuleres opgaver, der måler de studerendes evne til at anvende fagets teorier utraditionelt. Alle angiver, at de studerende møder forskningen i deres uddannelse.

Alle dekanerne angiver, at man generelt har positive erfaringer med innovativ læring, selvom én bemærker, at de positive oplevelser er begrænset af de forholdsvis få erfaringer. Majoriteten af dekanerne angiver, at de i høj grad har planer om at styrke de studerendes innovative kompetencer yderligere.

Dekanundersøgelsen understøtter, at behovet for innovation i uddannelserne tages alvorligt på de enkelte fakulteter. Sammenhængen mellem innovation og vækst, som redegjort for i afsnit 3.1, samt resultaterne fra undersøgelsen sandsynliggør, at de samfundsvidenskabelige uddannelserne er inde i en god udvikling, om end der er mulighed for at gøre fremtidens uddannelser endnu mere innovative.

Det er også fremmende for de innovative kompetencer, at de studerende i fremtidens internationaliserede samfund benytter sig af de efterhånden mange muligheder for at tage en hel eller dele af en uddannelse i udlandet. I dag skønnes

¹² Ole Fogh Kirkeby: *Det nye lederskab*, Børsen, 2004.

det, at ca. hver femte studerer i udlandet i løbet af deres studietid. Siden 1991 er antallet af studerende på de videregående uddannelser - både de korte, mellemlange og lange (universitets) uddannelser - der gennemfører en hel uddannelse i udlandet blevet tredoblet. Internationaliseringen har allerede et godt tag i det unge - og på universitetsområdet er de samfundsvidenskabelige studerende de mest internationale.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

4.2.1 *Studieledelsen bør udvikle nye uddannelsesprogrammer, der styrker de studerendes innovative kompetencer og deres evne til kreativ og kontekstafhængig vidensanvendelse, så de kan håndtere fagets teorier på utraditionelle problemstillinger - også inden for andre fag.*

4.2.2 *Studieledelsen bør arbejde for, at den studerende møder forskningsbaseringen af egen uddannelse i tilstrækkeligt omfang og prøver kræfter med forskningsprocessen som den centrale innovationsproces i fagets egen faglighed.*

4.3 Partnerskaber skal understøtte faglig kvalitet og ekstern legitimitet

Universiteterne skal være uafhængige samfundsinstitutioner, der tager aktiv del i skabelsen af såvel ny viden som grundlag for udvikling af dannelse, kompetence og identitet i en foranderlig verden. Universiteterne skal ikke blot føje erhvervslivets krav. Det omgivende samfund er bedst tjent med et universitet, der værner om sin institutionelle autonomi og individuelle forskningsfrihed. Omvendt skal universiteterne ikke isolere sig, men blande sig af egen drift og på egne betingelser.

For at belyse omfanget af de samfundsvidenskabelige uddannelsers åbenhed overfor omverdenen blev gennemførte arbejdsgruppen en spørgeskemaundersøgelse blandt dekanerne, der omhandlede partnerskab.

Spørgeskemaet indledtes med en opridsning af visionen bag og formålet med partnerskabsidéen, efterfulgt af spørgsmål angående opøvelsen af disse kompetencer. Partnerskab har oftest det samme overordnede *formål*, nemlig at skabe bedre uddannelse, bedre kandidater og bedre viden til aftagere m.v. Partnerskab kan imidlertid have varierende *former*. Det afhænger af i hvilken fase, man taler om partnerskab. I spørgeskemaet var der spurgt til omfanget af partnerskab, der optrådte på fem niveauer, både *før*, *under*, *efter*, *udover* og *generelt* i forhold til uddannelsesaktiviteten.

Eksempler på partnerskab *før* uddannelsen er samarbejde med aftagerne om udviklingen af uddannelsen, *under* uddannelsen kan indebære inddragelse af deltagere fra aftagerpaneler eller alumner i selve undervisningsforløbet, besættelse af samfinansierede stillinger og samarbejde med brobygningsinstitutioner såsom Godkendte Teknologiske Serviceinstitutioner (GTS), mens partnerskab *efter* uddannelsen kan være brug af de samme organer samt eksterne censorer til at evaluere uddannelsens form og indhold. Partnerskabsaktiviteter *udover* selve uddannelsen er f.eks. sommeruniversiteter og workshops. Partnerskab *generelt* dækker bl.a. over mobilitet, konsulenttydelser og omverdenskontakt.

Dekanerne rapporterer overordnet set, at partnerskabet er begrænset i forhold til at udvikle og drive hele uddannelser, om end det er mere udbredt i forhold til at drive den konkrete undervisning. Endvidere fremføres det, at der kun i begrænset omfang samarbejdes om øvrige aktiviteter udover selve uddannelsen.

Omkring det generelle partnerskab fremfører alle dekaner, at der er en høj grad af omverdenskontakt - f.eks. gennem bestyrelsesarbejde og arbejde for internationale organisationer. Desuden fremfører de fleste dekaner, at der er en høj grad af jobmobilitet på deres fakulteter, om end det påpeges, at det primært er på tværs af universiteter. Dette understøttes af undersøgelsen "Forskermobilitet i Danmark" fra Analyseinstitut for Forskning fra 2002. Undersøgelsen viser, at Danmark er det land i Norden med langt den største forskermobilitet mellem forskningsinstitutionerne internt, men - ud fra partnerskabstankegang desværre - langt den mindste mobilitet mellem forskningssektoren og de omkringliggende sektorer.

De dekaner der angiver, at de har erfaringer med partnerskab svarer, at erfaringerne er gode. Én dekan anfører dog, at erfaringerne endnu er begrænsede. De fleste dekaner angiver, at partnerskaber skal prioriteres højere.

Endelig bør universiteterne inkorporere en international dimension i deres partnerskabsstrategier med henblik på at indgå strategiske alliancer om fælles videnudvikling og udveksling af lærerkræfter. Herudover bør universiteterne ruste sig til at udvikle fælles uddannelser - Joint Degrees - med udenlandske universiteter. I lyset af den skærpede konkurrence på det internationale uddannelsesmarked må det forventes, at også danske universiteter bør udvikle nye strategier for, hvorledes deres "markedsandel" kan bevares og eventuelt udbygges. Det kan f.eks. ske ved at udbyde Joint Degrees i regi af nye danske universitetsfilialer i udlandet.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.3.1 *Dekan og studieledelse bør etablere en bred vifte af partnerskaber med bl.a. aftagere og færdige kandidater for at styrke uddannelsernes faglige kvalitet, relevans og eksterne legitimitet.*
- 4.3.2 *Studieledelsen bør sikre fleksible rammer, der giver mulighed for etablering af flere forskellige typer af partnerskaber før, under og efter specifikke uddannelsesforløb er udviklet, gennemført og forankret på universitetet.*
- 4.3.3 *Dekanen bør styrke de incitamenter, der bidrager til at øge mobiliteten blandt de ansatte på tværs af universiteter og erhvervsliv.*
- 4.3.4 *Alle samfundsvidenskabelige studier bør etablere aftagerpaneler, der kan fungere som ambassadører for uddannelserne udadtil og som intern sparringspartner om produktudvikling af uddannelse og undervisning.*

4.4 Kernefaglighed skal i centrum - understøttet af koblingskompetencer

Et vigtigt kendetegn for fremtidens samfundsvidenskabelige universitetsuddannelse bør være evnen til kreativ kontekstafhængig vidensanvendelse. De samfundsvidenskabelige uddannelser har som overordnet formål at kvalificere den studerende til selvstændigt og kritisk at identificere, analysere og udarbejde løsninger på komplekse samfundsvidenskabelige problemstillinger på baggrund af teoretiske og metodiske kundskaber og færdigheder - alt sammen med henblik på at virke i privat og offentlig virksomhed.

Universiteterne har til formål at bibringe fremtidens vidensarbejdere en solid kernefaglighed. Målet må være, at den enkelte studerende bliver ekspert inden for sit felt og sit fag - og samtidig forstår sig kritisk på sin egen kernefaglighed. Men målet er også, at den enkelte studerende skal kunne oversætte fra ét videnskabeligt-fagligt perspektiv til et andet i en arbejdsvirkelighed, der ikke er opdelt i

discipliner. Samfundsvidenskabelige studerende skal sættes oftere i stævne med studerende fra humaniora, sundhedsvidenskab, teknik og naturvidenskab med henblik på at opøve evnen til at "tale med andre faggrupper" og udvikle komplementære kompetencer. I praksis kan dette f.eks. foregå ved samarbejde om en prisopgave. I modsat fald opretholdes de innovationsbremser, som universiteternes interne organisering i fag og fakulteter i værste tilfælde kan medføre.

For hovedparten af de samfundsvidenskabelige uddannelser er kernefagligheden i høj grad *flerfaglig*, idet de samfundsvidenskabelige uddannelser i varierende grad opøver organisations- og virksomhedsforståelse, herunder forståelse for beslutningsprocesser og indsigt i politikområder, samt metode- og talforståelse og markeds- og forretningsforståelse.

Universitetsuddannelser skal kun i begrænset omfang udklække teoretikere eller forskere, der alene kan håndtere problemstillinger på et abstrakt niveau. Aftagerne har først og fremmest behov for dimittender, der kan bruge deres faglige kompetencer på praktiske problemstillinger. Formålet med en videregående uddannelse er således at uddanne kandidater, der kan fungere som *refleksive praktikere*. Målet er en bedre omgang med praksis, hvorfor praksis generelt bør spille en tydeligere rolle i uddannelserne¹³ - f.eks. gennem elementer af problem- eller projektorienteret undervisning.

Man kan betragte uddannelserne som opbygget af følgende centrale samfundsvidenskabelige kompetencer:

- *Socialkonstruktivistisk kompetence*. Det indebærer, at dimittenderne får en forståelse for, at meget af det, der tages for givet - såsom regler, strukturer og organisationer - er konstrueret. Netop når man kan se, at ting er konstrueret, har man mulighed for at ændre dem. Er man opmærksom på denne italesættelse og dermed den mulige de- og rekonstruktion af strukturer og regler, kan man bedre udnytte de skjulte og uerkendte potentialer i offentlige og private organisationer.
- *Anvendelsesorienteret analytisk kompetence*. Dimittenderne kan analysere et eller flere forskellige emner på én gang og bruge denne viden systematisk.
- *Navigationskompetence i informationssamfundet*. Evnen til at strukturere og handlingsorienteret formidle store stofmængder. Det implicerer, at dimittenderne får kompetencer i at flytte viden mellem forskellige miljøer og samtidig bevare overblikket.

Flere undersøgelser viser, at hverken dimittender eller aftagere har tilstrækkelig god fornemmelse af, hvad dimittendernes kernekompetencer er.¹⁴ Samtidig er der et stigende behov for samarbejde mellem kandidater fra forskellige uddannelsesretninger - en evne der fremmes gennem klarhed om kandidaternes kernekompetencer.

Uddannelserne har brug for en klarere faglig profil og et tydeligere erhvervsigte. Det vil have den afsmittende effekt, at kandidaterne i højere grad kan erkende deres kernekompetence og i højere grad end tidligere indgå i et frugtbart samarbejde med kandidater med en anden uddannelsesbaggrund og andre kernekompetencer.

¹³ Se også Asger Sørensen & Søren Barlebo Rasmussen: "Viden, Videnskab og Virkelighed - en bog om fagenes videnskabsteori", Samfundslitteratur, under udgivelse.

¹⁴ Se f.eks. Aalborg Universitet og Roskilde Universitetscenters kandidat- og aftagerundersøgelse fra 2002.

Man skal være ekspert på sit område, før man kan sætte sig ud over sit eget perspektiv og oversætte viden i forhold til en anden fagtradition.¹⁵ Det er således afgørende, at studerende på videregående uddannelser både bliver bevidste om egen faglighed og opbygger og udvikler en koblingskompetence, og det kan bl.a. fagets videnskabsteori bidrage til.

Koblingskompetence er ikke det samme som tværfaglig kompetence. Koblingskompetence baserer sig på en veludviklet kernekompetence og en eksplicit videnskabsteoretisk indsigt. Kandidaterne skal tage afsæt i deres eget fags metoder, traditioner og historie, men have solidt kendskab til forskelle eller ligheder (og årsagerne hertil) i andre faglige paradigmer og videnskabsretninger.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.4.1 Universiteterne bør fra bestyrelse til studieledelse sikre, at de studerende bibringes en solid kernefaglig kompetence gennem en forskningsbaseret uddannelse af højeste kvalitet og at denne suppleres af en god koblingskompetence.*
- 4.4.2 Dekan og studieledelse bør udarbejde en operationel beskrivelse af uddannelsernes kernefaglighed, herunder hvordan de studerende udvikler en stærk koblingskompetence og bruger denne i deres kommende arbejdsliv.*
- 4.4.3 Studieledelsen bør sikre, at de studerende trænes systematisk i fagets videnskabsteori og at de studerende udvikler en koblingskompetence, der ruster dem til et flerfagligt arbejdsliv, hvor evnen til at arbejde sammen med andre faggrupper er af central betydning.*

4.5 Uddannelsernes form og indhold skal produktudvikles

I dag er der trods mange gode tiltag, diverse undervisningspriser og reviderede stillingsstrukturer m.v. stadig ikke tilstrækkelig prestige i at være en god underviser. Det er alene forskningen, der tæller i de fleste faglige miljøer. Det har altid været et stort problem og problemet bliver blot større i takt med, at universiteterne underviser en stadigt større andel af en ungdomsårgang.

Universiteterne eksistensberettigelse hviler på den forskningsbaserede uddannelse. Hvis universiteterne ikke kan tilbyde forskningsbaseret undervisning af høj klasse, vil en række andre ikke-forskningsbaserede vidensinstitutioner i offentligt og privat regi - i ind- og udland - formentlig stå i kø for at overtage universiteternes rolle som det danske uddannelsessystem primære producent af højtuddannet arbejdskraft.

Kvaliteten i uddannelse og undervisning er præciseret i den nye universitetslov fra 2003. Her fastslås, at universiteterne skal udbyde forskningsbaseret uddannelse af høj kvalitet - bl.a. gennem et styrket arbejde med at opbygge systematiske interne kvalitetssikringsmekanismer, herunder sikre den ledelsesmæssige forpligtelse til at følge op på evalueringerne. Endvidere forudsætter loven, at evalueringer offentliggøres - f.eks. på internettet. Formålet er, at studerende, brugere og aftagere kan få indsigt i uddannelsernes resultater, jf. også lov om gennemsigtighed fra 2002. Herudover fremgår det af universitetsloven, at arbejdet med kvalitetssikring bl.a. skal indgå som en prioriteret del af universiteternes udviklingskontrakter. Samtidig fastsætter universitetsloven en entydig ledelsesmæssig ansvarsplacering for det interne kvalitetsarbejde, idet særlig dekan og institutleder bliver fremtidens nøglepersoner i arbejdet med kvalitetssikring.

¹⁵ På visse fag - f.eks. statskundskab - kan det hævdes, at kernefagligheden netop er tværfagligt funderet.

Arbejdsgruppen foreslår, at universiteterne løbende skal vurderes og evalueres med henblik på at bidrage til at udvikle selve kvaliteten i uddannelserne og til at styrke uddannelsernes omdømme og legitimitet i det omgivende samfund.

Der findes flere gode danske eksempler på, hvordan vurdering og evaluering kan gribes an. De to handelshøjskoler har f.eks. gennemgået en akkreditering med henblik på at få det blå stempel hos et internationalt anerkendt evalueringsorgan. Således bliver handelshøjskolerne i stand til at markedsføre uddannelse og forskning overfor udenlandske studerende og forskere med henblik på at tiltrække kloge hoveder til institutionen. Senest har Danmarks Tekniske Universitet og Københavns Universitets gennemgået en auditering forestået af Danmarks Evalueringsinstitut. Auditeringen undersøger og vurderer styrker og svagheder ved det nuværende kvalitetsarbejde og giver anbefalinger til, hvordan universiteterne kan bevæge sig i retning af et sammenhængende kvalitetssystem, der løbende kan vurdere og forbedre universiteternes uddannelsesaktiviteter.

Akkreditering og auditering er vigtige redskaber, der kan være med til at skabe øget gennemsigtighed i uddannelsesmarkedet og øge informationsniveau og overskuelighed i uddannelsesudbuddet for især studerende. Men frem for alt medvirker det til universitetets løbende kvalitetsudvikling. De tidligere turnusevalueringer af samfundsvidenskaberne samt den netop overståede auditering af Københavns Universitet viser næsten samstemmende, at der er behov for at opbygge og videreudvikle systematiske kvalitetssikringssystemer. I de fleste turnusevalueringer var der kritiske bemærkninger til den måde, hvorpå uddannelserne arbejdede med kvalitetsudvikling.

På mange uddannelser var der ikke formuleret en eksplicit og operationel målsætning og strategi for arbejdet med kvalitetssikring og -udvikling, der relaterer sig til uddannelsens formål. Undervisningsevalueringerne blev også selv gjort til genstand for kritik - dels fordi de kun i sjældne tilfælde måler på undervisningskvaliteten, dels fordi ledelsen ikke følger op på disse evalueringer. Mange studerende oplever desuden, at deres feedback ikke resulterer i bedre undervisning - ligesom mange undervisere ikke har de fornødne pædagogiske værktøjer til rådighed, der skal til for at forbedre kvaliteten af deres undervisning. Der synes derfor at være et stort behov for pædagogisk udvikling af underviserne - f.eks. i form af målrettet supervision som opfølgning på undervisningsevalueringer.

Senest anbefaler OECD i evalueringen af de danske universiteter fra 2004, at der sættes meget mere fokus på udvikling samt understøttelse af god undervisning på universiteterne. Som en konsekvens blev endnu en OECD-evaluering igangsat - denne gang af dansk uddannelsesforskning. Denne sidste evaluering blev offentliggjort i efteråret 2004 og fremhævede en række svagheder ved dansk uddannelsesforskning. Det blev bl.a. påpeget, at der var alt for langt i mellem uddannelsesforskere og praktikere. Der er således en række eksempler på, at eksisterende lokal uddannelsesforskning, f.eks. om hvad der konstituerer god undervisning, ikke kendes og derfor ikke bringes i spil blandt praktikerne i universitetsverdenen.

Som løsning foreslår OECD bl.a. et nationalt forum for forskning og udvikling i uddannelse med deltagelse af forskere, praktikere, politikere og andre relevante interessenter som deltagere. Arbejdsgruppen støtter ideen om et nationalt forum. Det er oplagt, at dette forum spiller sammen med de allerede eksisterende pædagogiske enheder på de enkelte universiteter, således at eksisterende viden og infrastruktur ikke går til spilde eller genopfindes.

Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt at udvikle den pædagogiske praksis i undervisningssituationen. I sin rapport fra 2000 peger Samfundsuddannelsesrådet på, at der samtidig er behov for at eksamensformerne løbende videreudvikles. Formålet er, at sikre den bedst mulige udvikling af de studerendes faglige og personlige kompetencer. De studerende bør under deres uddannelse mødes med et bredt spektrum af fagligt såvel som pædagogisk relevante udfordringer, der afspejler det arbejdsliv, de mødes med efter afsluttet uddannelse.

Ifølge eksamensbekendtgørelsen har universiteterne et forholdsvis stort spillerum for at tilbyde alsidige prøve- og eksamensformer. Bekendtgørelsen forudsætter kun, at mindst en tredjedel af en uddannelses samlede ECTS-point¹⁶ skal dokumenteres ved eksterne prøver, idet de eksterne prøver skal dække uddannelsens væsentlige områder. Bedømmelsen Bestået/Ikke bestået eller Godkendt/Ikke godkendt kan højst anvendes ved prøver, der dækker 1/3 af uddannelsens ECTS-point. Studienævnene har derfor allehånde muligheder for at afprøve de studerendes kompetencer i mange forskellige former for arbejdsrelevante eksamenssituationer.

Endelig kan uddannelserne hente inspiration fra de ”Master Classes”, som skyder frem i vores nabolande. En Master Class er et undervisningsforløb for forskere og undervisere fra flere lande med henblik på at styrke deres undervisningspædagogik og opdatere dem på deres faglighed.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.5.1 Universitetets ledelse bør belønne det videnskabelige personales pædagogiske kompetencer og arbejde med at udvikle nye undervisnings-, projekt- og eksamensformer.*
- 4.5.2 De ansvarlige ministerier bør tage initiativ til et nationalt forum for forskning og udvikling i uddannelse, der spiller sammen med de mange decentrale pædagogiske enheder på de enkelte universiteter og andre uddannelsesinstitutioner.*
- 4.5.3 Universiteternes ledelse bør øremærke ressourcer til pædagogiske produktudviklingsenheder, som i tæt samspil med studerende, undervisere og aftagerpaneler udvikler nye faglige og pædagogiske modeller for uddannelsernes form og indhold med vægt på innovativ læring, herunder f.eks. med afsæt i den tradition for caseundervisning, der bl.a. kendes fra USA.*
- 4.5.4 Videnskabsministeriet bør tage initiativ til etablering af et nationalt organ, som i samspil med universiteternes pædagogiske udviklingsenheder tilbyder efter- og videreuddannelse. Dette bør understøttes af et ”pædagogisk rejsehold”, som kan supervisere og rådgive undervisere i konkrete undervisningssituationer.*

4.6 Censorinstitutionen skal revitaliseres - eller nedlægges

Censorinstitutionen er potentielt et meget vigtigt element i en partnerskabstankegang, idet den kan være med til at sikre koblingen mellem aftager, studerende og universitet. Censorinstitutionen skal tjene til at sikre kvaliteten af og udviklingen i uddannelserne - bl.a. gennem dialog med universiteterne, hvor det skal være muligt at sætte fokus på universiteternes evalueringer af uddannelse og undervisning og deres opfølgning herpå.

¹⁶ European Credit Transfer System - en fælleseuropæisk målestok for omfanget af studieelementer; f.eks. er 60 ECTS-point d.s.s. 1 årsværk.

Evalueringen af censorinstitutionen fra 1998 pegede på en lang række svagheder ved den eksisterendes censorinstitution. På flere områder levede institutionen ikke op til lovens intention. Hvis censorinstitutionen ikke revitaliseres, bør den nedlægges. Hvis ekstern censur skal have en selvstændig berettigelse - og ikke blot være en særdeles tids- og ressourcerelevende måde at tage vare på de studerendes retssikkerhed og til at skabe sammenlignelighed i karaktergivning - er der behov for at revitalisere censorinstitutionen som et egentligt kvalitetssikringsorgan. Det er blandt andet vigtigt, at censorkorpserne inddrages i uddannelsernes løbende arbejde med at udvikle uddannelsernes form, indhold og pædagogik, og at elementære praktiske problemer som sikring af geografisk mobilitet og dermed ensartethed i karaktergivning på tværs af Storebælt løses.

Konkret foreslår arbejdsgruppen, de kriterier der lægges til grund for ansættelse af censorer, løbende justeres, så de afspejler behovet for at bedømme de studerendes præstationer i forhold til graden af anvendelsesorientering og praksisnærhed såvel som kreativitet, innovativ tankegang og evnen til at koble egen viden og faglighed med andre vidensregimer (jf. koblingskompetence).

I overensstemmelse hermed bør censorkorpset suppleres med kandidater, der er dimitteret inden for en overskuelig årrække, eftersom disse kandidater besidder en forholdsvis ajourført viden om det pågældende studie - samtidig med, at de har praksiserfaring fra arbejdsmarkedet. Videnskabsministeriets censordatabase viser således, at gennemsnitsalderen for de samfundsvidenskabelige censorer er 54 år, mens gennemsnitsalderen for censorerne på tværs af hovedområder er 38 år. Censorerne på det samfundsvidenskabelige område er således generelt markant ældre end de øvrige censorer.

Arbejdsgruppen anbefaler, at censorinstitutionen nedlægges, hvis følgende forudsætninger ikke opfyldes:

- 4.6.1 *Studieledelsen inddrager censorerne målrettet i arbejdet med kvalitetsvurderinger og opfølgning herpå.*
- 4.6.2 *Censorerne får et særskilt ansvar for at inddrage beskæftigelsesegnethed i vurderingen.*
- 4.6.3 *Censorerne inddrages i de nye aftagerpaneler og i evalueringer.*
- 4.6.4 *Studieledelsen gør en målrettet indsats for at rekruttere flere udenlandske censorer, ligesom de gør en aktiv indsats for at tiltrække yngre (danske) forskere, dimittender og aftagere til censorkorpserne.*

4.7 Der skal skabes synergi mellem uddannelse og erhvervs erfaring

De samfundsvidenskabelige uddannelser bør give de studerende analytiske redskaber til at identificere, håndtere og formidle viden i forskellige faglige og arbejdsmæssige sammenhænge.

Et relevant erhvervsarbejde, et projektorienteret forløb i tilknytning til en aftagerorganisation eller praktikophold giver de studerende forståelse om, hvordan deres viden kan anvendes i praksis. Der er allerede mange aktiviteter af denne art på de samfundsvidenskabelige uddannelser i dag. Disse aktiviteter bør styrkes således, at ”den gode samfundsvidenskabelige uddannelse” i endnu højere grad er befrugtning af de faglige og sociale input, som studierelevant erhvervsarbejde bibringer de studerende. Uddannelserne bør således animere de studerende til at finde sig et studierelevant erhvervsarbejde - enten via praktikordninger eller som studiejob sideløbende med uddannelsen.

En ny undersøgelse, som er blevet udarbejdet i forbindelse med arbejdsgruppens arbejde, viser, at der er en positiv sammenhæng mellem et vist omfang af

relevant erhvervsarbejde på den ene side og lavt frafald, kort studietid, god startløn og høj beskæftigelse for samfundsvidenskabelige studerende på den anden side. Undersøgelsen understøtter således, at erhvervsarbejde skal være relevant. Det optimale omfang af studiearbejde er ca. 10 timer om ugen.¹⁷ Det fremgår dog også, at sammenhængen bliver negativ, hvis studiearbejdet tager overhånd. Undersøgelsen omfatter ca. 100.000 studerende.¹⁸

Beskæftigelsesegnethed synes at være forbundet med relevant erhvervsarbejde. Personer uden studiearbejde i 2000 havde fire gange større sandsynlighed for at være ledig i 2002 i forhold til personer med meget relevant studiejob.

Studierelevant erhvervs erfaring bør være integreret i den enkelte studerendes uddannelsesforløb. De studerende har i forvejen i vidt omfang erhvervsarbejde. Udfordringen ligger i, at de gør aktiv brug af deres nyerhvervede akademiske færdigheder i udøvelsen af deres erhvervsarbejde. Parallelt hermed bør praktikophold - under forudsætning af en aftale om bl.a. faglig afrapportering og samarbejdsvilje fra arbejdsgiver - være fuldt meritgivende. Merit bør således forudsætte, at de studerende reflekterer over deres erhvervsarbejde og praktikophold. Formålet skal være at lære de studerende, at anvende deres faglighed på en praktisk problemstilling.

Det er ikke kun de studerende, der skal forpligtes på at inkorporere studierelevant erhvervsarbejde i deres studieforløb. Også aftagerne skal forpligtes til at tage studerende ind. I dag er der en god tradition i særligt offentlige myndigheder, advokatkontorer og konsulentfirmaer til at ansætte universitetsstuderende. Denne tradition bør udbygges til også at omfatte især de store men også de mange små og mellemstore private virksomheder. Universiteterne bør udbygge sine relationer til hele viften af potentielle aftagere og indgå konkrete partnerskab med myndigheder, organisationer og virksomheder, der gennem konkrete løn- og praktikaftaler sikrer, at de studerende får afprøvet teorierne i praksis og høstet personlige erfaringer med arbejdslivet.

Studierelevant erhvervs erfaring foregår ikke nødvendigvis kun på videnstunge arbejdspladser. Faglært og ufaglært arbejde kan også bibringe studerende konkrete og brugbare erfaringer og samfundsforståelse, der kan kvalificere deres universitetsstudium. Her er det imidlertid i højere grad op til den enkelte studerende at omsætte erhvervs erfaringen til brugbare akademiske kompetencer, hvilket forudsætter en veludviklet evne til at forholde sig reflektivt og analytisk til egen arbejdssituation. Uanset typen af erhvervsarbejde, bør den enkelte studerende dokumentere uddannelses- og kompetenceeffekten af de pågældende erhvervsarbejde, praktikophold m.v. overfor universitetet gennem en form for faglig afrapportering.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.7.1 De studerende bør finde relevant erhvervsarbejde - op til 10 timer pr. uge - eller praktikophold, der kan integreres i studiet.*
- 4.7.2 De samfundsvidenskabelige dekaner bør i samarbejde med relevante brugere og aftagere tage initiativ til at etablere en projekt-, praktik- og jobbørs for studerende og færdige kandidater.*
- 4.7.3 Videnskabsministeriet bør overveje modeller for opfyldelse af aftagernes forpligtelse til at stille erhvervs erfaring til rådighed for de studerende.*

¹⁷ Resultaterne skal fortolkes med en vis forsigtighed. Der er altid et vist omfang af selektion, idet det ofte er de dygtige og flittige studerende, der kan overkomme og bliver tilbudt det mest relevante studiearbejde og samtidig generelt klarer sig bedst.

¹⁸ Undersøgelsen kan rekvireres fra Videnskabsministeriets hjemmeside www.vtu.dk.

4.8 Der skal skabes bedre vejledning og opstilles specifikke adgangskrav - centralistisk dimensionering skal undgås

Man kan ikke med rimelig præcision forudsige hvor mange og hvilke typer kandidater, der bliver brug for i fremtiden. Det er også grunden til, at Det Økonomiske Råd anbefaler, at man ikke dimensionerer uddannelserne alene ud fra simple fremskrivninger.

Det ændrer imidlertid ikke på, at den ansvarlige universitetsledelse bør afværge åbenlyse tilfælde af overskudsproduktion og tilrettelægge en hensigtsmæssig kapacitetsudnyttelse af universitetets fysiske rammer såvel som intellektuelle ressourcer. Der bør også være en generel forpligtelse til at begrænse antallet af mislykkede studieforløb og økonomisk spild parallelt med, at universiteter bør have mulighed for og ambitioner om at etablere elitemiljøer og eliteuddannelser med et relativt lille optag af studerende.

Ifølge en række undersøgelser¹⁹ af frafald, karakterer og adganggrundlag er der ret klare sammenhænge mellem gennemførelse, frafald, adganggrundlag og studiepræstation blandt universitetsstuderende generelt og på de samfundsvidenskabelige uddannelser specifikt. Således er der en

- positiv sammenhæng mellem højniveaumatematik, matematisk gymnasieuddannelse og hhx og gennemførelse på universitetsuddannelse, herunder samfundsvidenskabelige uddannelser
- klar negativ sammenhæng mellem hf og gennemførelse på universitetsuddannelse, herunder samfundsvidenskabelige uddannelser
- positiv sammenhæng mellem adgangsgivende karaktergennemsnit og gennemførelse på universitetsuddannelse, herunder samfundsvidenskabelige uddannelser

I forbindelse med det nye optagelsessystem til de videregående uddannelser er der nedsat nationale faggrupper, der skal formulere nye fagspecifikke krav til optagelse på universitetsuddannelserne med henblik på at sikre, at de unge er bedst muligt klædt på til at påbegynde og gennemføre en given universitetsuddannelse.

Undersøgelser viser desuden, at de studerendes frafald, gennemførelsestid, studiepræstation og beskæftigelsesmulighed ikke kun afhænger af karakterniveau fra ungdomsuddannelsen men også af, om eksamensbeviset er erhvervet på, hh, htx eller det almene gymnasium.

¹⁹ Blandt de nyeste undersøgelser kan nævnes

- (a) Albæk, Karsten (2004). *Sådan modvirkes gymnasireformens virkninger på nationens nationalprodukt, økonomisk vækst og Åndsliv*: Den blå memoserie. Memo nr. 210. Januar 2004. Økonomisk institut, Københavns Universitet
- (b) Dalberg Larsen, Jørgen m.fl. (2004). *Undersøgelse af frafaldet på Jura i årene 1998-2001*. Juridisk Institut, Aarhus Universitet
- (c) Det Økonomiske Råd (2003). *Dansk Økonomi. Efterår 2003*. www.dors.dk/publ/index.htm
- (d) Kristensen, Ida Pagter (1998). *Studiestatistik Rapport nr. 7 - Studiepræstationer på Studiet*. Institut for statskundskab, Aarhus Universitet
- (e) Larsen, Ulrik (2000). *Frafald og studiemiljø*: Studenterrådet ved Aarhus universitet. Findes på www.sr.au.dk/frafald.
- (f) Mulvad, Niels (2003). *Databank - studerende på lange videregående uddannelser* www.dicar.dk/research/index.htm
- (g) Vang, Camilla (1996). *Årsager til studiepræstation og frafald på grunduddannelsen - Studiestatistisk analyse nr. 3*. Institut for statskundskab, Aarhus Universitet
- (h) Zangenberg, Carsten U. og Hans E. Zeuthen (1997). *Den Hvide hue - Hvad fører den til?*, København, Danmarks Statistik

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.8.1 *Studieledelsen bør etablere bedre rådgivning og vejledning før og under studiet samtidig med, at karriere- og beskæftigelsesvejledning for de studerende, der er tæt på at færdiggøre deres uddannelse, styrkes.*
- 4.8.2 *Universiteterne bør sikre, at viden om sammenhængen mellem studieforudsætninger og studieforløb formidles og udnyttes aktivt i vejledningen af unge uddannelsessøgende for at undgå menneskeligt og samfundsøkonomisk spild.*
- 4.8.3 *Videnskabsministeriet bør ændre reglerne, så studieledelsen kan få udvidet adgang til at stille konkrete faglige krav, der kan variere alt efter den adgangsgivende ungdomsuddannelse.*
- 4.8.4 *Universiteterne bør dels overveje brug af interviews og tests for at afklare de studerendes faglige kompetencer og studieegnethed i øvrigt, dels tilbyde ansøgere, der var tæt på at blive optaget, et fagligt relevant suppleringskursus (f.eks. via de intensive forløb i sommermånederne, jf. de såkaldte turboforløb) med henblik på optagelse.*

4.9 Strategisk satsning på efter- og videreuddannelse

Danmark skal kunne håndtere de udfordringer, der følger af globaliseringen. Derfor skal virksomhedernes omstillingsevne og de ansattes kompetenceniveau løftes.

På den baggrund har regeringen nedsat et trepartsudvalg med deltagelse fra relevante ministerier og arbejdsmarkedets parter. Efter- og videreuddannelse er central for at bevare arbejdspladser i Danmark - vel at mærke arbejdspladser med større vidensindhold end de, der bliver nedlagt som følge af globaliseringen.

Universiteterne har ikke kun en vigtig opgave i forhold til efter- og videreuddannelse i en globaliseret verden - virksomhederne og de færdige kandidater bør indstille sig på livslang opkvalificering. Hvis det skal lykkes, er det vigtigt, at både universiteter, dimittender, virksomhederne og arbejdsmarkedets parter er villige til at indgå i forpligtende partnerskaber.

Behovet for efter- og videreuddannelse er også blevet præciseret med den nye universitetslov, idet man her for første gang har præciseret universiteternes mulighed for at udbyde forskningsbaseret deltidsuddannelse. Dette signal bekræftes af OECD's evaluering af det danske universitetssystem fra januar 2004. Her peger OECD på et stort potentiale for, at danske universiteter udbyder nye efteruddannelses tilbud til erhvervslivet på deltid.²⁰ For en begrebsafklaring af deltidsuddannelse, se faktaboks 5.

Faktaboks 5: Deltidsuddannelse - en definition

Deltidsuddannelse er defineret som "udbud af erhvervsrettet forskningsbaseret uddannelse til den voksne befolkning med delvist statstilskud og deltagerbetaling fastsat af universitetet", og består af 6 typer deltidsuddannelse, hvor den mest almindelige er masteruddannelse: (a) masteruddannelser, (b) anden efter- og videreuddannelse, (c) supplerende uddannelsesaktivitet m.h.p. at opfylde adgangskrav på kandidatuddannelse, (d) heltidsuddannelse tilrettelagt på deltid, (e) enkeltfag og (f) fagspecifikke kurser.

²⁰ Videnskabsministeriet er på den baggrund ved at udmønte et af initiativerne i ministeriets samspilshandlingsplan - "Nye veje mellem forskning og erhverv - fra tanke til faktura" - der indebærer, at der over en fireårig periode afsættes 26 mio. kr. til at universiteterne kan udvikle nye forskningsbaserede efter- og videreuddannelses tilbud. Se www.videnskabsministeriet.dk under "Publikationer".

En af succeshistorierne på universiteterne er den aktivitet, der er sat i gang i de sidste fem år gennem udvikling af masteruddannelser. Efter- og videreuddannelse er en central del af partnerskabstankegangen. Derfor er det vigtigt, at udvikling og afvikling af uddannelse sker i samarbejde mellem uddannelsesinstitution og relevante aftagere.

Universiteterne kan dog blive bedre til at udvikle kortere kurser og mere målrettede, skræddersyede og intensive forløb. De seneste år er antallet af masteruddannelser imidlertid steget markant. Nedenfor er udviklingen angivet fra 1999 til 2004.

Tabel 4: Udviklingen i antal årsstuderende på masteruddannelser på danske universiteter, 1999-2004

Hovedområde	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Humaniora	22	103	122	146	176	199
Naturvidenskab	72	31	16	98	102	112
Pædagogik			72	311	330	266
Samfundsvidenskab	196	252	281	231	341	423
Sundhedsvidenskab	71	92	88	92	105	129
Ingeniørvidenskab	8	27	106	182	175	162
Hovedtotal	369	505	685	1.061	1.229	1.291

Kilde: Videnskabsministeriet

Af tabel 4 fremgår det, at de samfundsvidenskabelige masteruddannelser udgør en stor andel af det samlede udbud, og at væksten i antal årsstuderende nærmest er accelererende fra 2002-2004 i forhold til perioden 1999-2001.

Berlingske Nyhedsmagasin²¹ har udarbejdet en kvalitativ undersøgelse af markedet for Master of Business Administration-uddannelser (MBA) i Danmark. Undersøgelsen inkluderer interviews med personaleansvarlige i 20 af Danmarks mest toneangivende virksomheder. Disse virksomheder har i alt 36.200 ledere. Respondenterne er blevet bedt om at svare på deres behov for efteruddannelse til deres ledere. Af undersøgelsen fremgår det bl.a.,

- at mindst halvdelen af virksomhedens ledere deltager i en eller anden form for efteruddannelse i løbet af et år
- at respondenterne forudser, at behovet for efteruddannelse er støt stigende, herunder behovet for flere varierende tilbud, der i højere grad tilpasses efter den enkelte virksomheds behov
- at tre ud af fire virksomheder sender sine medarbejdere på en udenlandsk MBA, der indgår aftaler med virksomheder om skræddersyede programmer.

Universiteterne får ikke betaling for den forskning, der lægges i udvikling og afvikling af masteruddannelser. Staten forventer således, at universiteterne finansierer forskningsdækningen af masteruddannelser via de årlige basisbevillinger til forskning og via deltagerbetaling. Med disse økonomiske forhold har universiteterne imidlertid ikke det fornødne incitament til at dyrke dette marked mere intensivt. Specielt bør den økonomiske risiko ved at udvikle en ny masteruddannelse søges reduceret.

Når universiteterne udfylder deres (nye) rolle som leverandører af arbejdskraft og udvikler nye uddannelser - f.eks. masteruddannelser - er det vigtigt, at aftagerne på sin side forpligter sig til at realisere de interessetilkendegivelser, som de typisk afgiver i den tidlige udviklingsfase. Der er for mange dårlige eksempler

²¹ Berlingske Nyhedsmagasin den 15. oktober 2004.

på, at aftagere er ”sprunget i målet”, idet de ikke sender medarbejdere til den selv samme masteruddannelse, som de oprindeligt har foreslået udviklet. For at imødegå dette, kan universiteter og aftagere eksempelvis indgå mere eller mindre bindende aftaler eller kontrakter om, at den enkelte virksomhed eller offentlige myndighed stiller x antal mandår til rådighed til at udvikle pensum, udbyde kurser som eksterne lektorer samtidig med, at man forpligter sig på at sende x antal medarbejdere af sted på efteruddannelse.

Uddannelsesbehovene på arbejdsmarkedet forandrer sig hele tiden og universiteterne skal være parate til at tilpasse uddannelsesudbuddet løbende. Eksempelvis kunne oprettelsen af en eller flere nye uddannelser føre til, at der nedlægges en eller flere eksisterende. Formålet er at skærpe det enkelte universitets uddannelsesprofil og strategiske nytænkning. I dag hører denne form for ”kreativ destruktion” til undtagelsen. Omvendt er det vigtigt at påpege, at der bør være plads til en vis grad af ”spild” på markedet for udvikling og udbud af efter- og videreuddannelse. I visse tilfælde er aftagersiden ikke i stand til at agere i den ellers vigtige rolle som ”kvalificeret efterspørger”, hvis universitetet lancerer et markant nyt ”uddannelsesprodukt” på markedet, der f.eks. er kulminationen på nyskabende forskning på området, og som aftagerne endnu ikke har erkendt, at de reelt har/vil få et behov for.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

- 4.9.1 *Dekan og studieledelse bør bruge efter- og videreuddannelse - især masteruddannelserne og reglerne om indtægtsdækket virksomhed - som et redskab til at styrke partnerskab og videnuudveksling med det omgivende samfund.*
- 4.9.2 *Aftagerne bør løfte deres samfundsmæssige ansvar ved at sikre en løbende kompetenceudvikling af medarbejderne. Konkret bør aftagerne - f.eks. gennem kontrakter - forpligte sig med økonomiske og immaterielle ressourcer i udviklingen af nye uddannelser såvel som sikre den faktiske efterspørgsel, når udbuddet er færdigudviklet.*
- 4.9.3 *Videnskabsministeriet bør udvikle hensigtsmæssige vilkår, herunder økonomiske, der styrker universiteternes udbud af masteruddannelser.*
- 4.9.4 *Dekan og studieledelse bør sikre en systematisk overførsel af nye faglige og pædagogiske metoder fra masteruddannelserne til bachelor- og kandidatuddannelserne.*

4.10 Der skal indføres klare og informative eksamensbeviser - farvel til titelforvirring

Det er arbejdsgruppens opfattelse, at eksamensbevisers væsentligste berettigelse er at give arbejdsgiverne præcise, helt dækkende og forståelige oplysninger om kandidaternes individuelle kvalifikationer. Alt for få samfundsvidenskabelige eksamensbeviser lever op til dette elementære krav. Et tilfældigt udsnit af eksamensbeviser viser store forskelle på oplysninger om antallet af prøver, typer af eksamener, bedømmelsesformer, begrebsanvendelse, vægtninger, specialiseringer m.v. Informationerne er ofte upræcise eller med begrænset relevans, mangfoldigheden gør dem ofte usammenlignelige og den uforpligtende form gør dem uinteressante.

På hovedparten af eksamensbeviserne fremgår det ikke, om prøveformen er gruppeeksamen eller individuel eksamen. Tilsvarende fremgår det ikke af eksamensbeviserne fra f.eks. jura og statskundskab fra Aarhus Universitet, om prøveformen er mundtlig eller skriftlig. Endelig er der ikke noget der tyder på, at det er muligt, at aflæse dimittendernes innovative kompetencer på baggrund af deres eksamensbeviser.

Arbejdsgruppen foreslår, at der foretages en nærmere gennemgang af eksamensbeviser med henblik på, at information fra uddannelsesinstitutionernes eksamensbeviser i højere grad gøres sammenlignelig og bedre egnet til vurderinger hos aftagerne, nationalt såvel som internationalt. Hvis eksamensbeviserne fremover skal have større værdi som varedeklaration for potentielle arbejdsgivere, kan der hentes inspiration fra Bologna-processen og det fælleseuropæiske arbejde med at etablere et Qualifications Framework. Dette arbejde har udmøntet sig i et forsøgsprojekt med en dansk kvalifikationsnøgle. se faktaboks 6.

Faktaboks 6: Den danske kvalifikationsnøgle

Formålet med Bologna-processen er inden 2010 at skabe et fælleseuropæisk område for højere uddannelse med fri mobilitet for studerende, lærere og færdiguddannede samt at gøre europæisk højere uddannelse tiltrækkende for studerende fra andre verdensdele. Bologna-processen består dels af reformer i de deltagende 40 europæiske lande, dels af ideudvikling og erfaringsudveksling mellem deltagerlandene. Rapporten "Mod en dansk kvalifikationsnøgle for videregående uddannelser" blev tiltrådt af Bologna-følgegruppen²² i januar 2003 og blev i løbet af 2003 tiltrådt af såvel videnskabsministeren som undervisningsministeren. Formålet med udvikling af en dansk kvalifikationsnøgle er at skabe større gennemsigtighed i den danske gradsstruktur - både på tværs af uddannelseskategorier indenlands og udenlands og med henblik på at skabe bedre overblik blandt aftagere samt at give udbydere af uddannelse et redskab for bedre studieplanlægning, evaluering og kvalifikationsgodkendelse. Rapporten klassificerer hovedtyperne af danske grader inden for videregående uddannelse i forskellige niveauer og giver en kvalifikationsorienteret beskrivelse af hvert enkelt gradstyp. Se www.bologna.dk

På baggrund af de 7 samfundsvidenskabelige "grunduddannelser", der fremgår af faktaboks 1, kan de studerende vælge imellem 27 forskellige studieforløb baseret på samfundsvidenskab. Hele 12 videnskabelige titler dækker det samfundsvidenskabelige uddannelsesområde, der hermed har rekord i antal titler sammenlignet med de øvrige videnskabelige hovedområder. Se også faktaboks 7 og uddybende bilag 1.

Faktaboks 7: Titelforvirring på samfundsvidenskab

Samfundsvidenskab: 12 hovedtitler - cand.jur., cand.merc., cand.merc.aud., cand.merc.int./cand.negot., cand.polit./cand.oecon., cand.psych., cand.scient.adm., cand.scient.anth., cand.scient.pol., cand.soc.

Sundhedsvidenskab: 8 hovedtitler - cand.cur., cand.manu., cand.med., cand.odont., cand.pharm., cand.scient.san., cand.scient.san.public., cand.scient.med.

Jordbrugsvidenskab: 5 hovedtitler - cand.agro., cand.hort., cand.hort.arhc., cand.oecon.agro., cand.silv.

Humaniora: 5 hovedtitler - cand.comm., cand.ling.merc., cand.mag., cand.public., cand.pæd.

Teknisk videnskab: 5 hovedtitler - cand.geom., cand.polyt., cand.scient.techn., cand.scient.al., cand.techn.soc.

Naturvidenskab: 5 hovedtitler - cand.act., cand.it., cand.med.vet., cand.scient., cand.scient.oecon.

Teologi: 1 hovedtitel - cand.theol.

Det har været et gennemgående træk i Evalueringscenterets/Danmarks Evalueringsinstituts turnusevalueringer af de samfundsvidenskabelige uddannelser, at aftagerne finder de mange titler forvirrende, og at det er svært at gennemskue de studerendes kompetenceprofil.

Arbejdsgruppen anbefaler på denne baggrund følgende:

4.10.1 Dekanerne bør sammen med Videnskabsministeriet udvikle nye og mere informative eksamensbeviser, der giver aftagerne et klart billede af kandidaternes kompetenceprofil.

²² Gruppen består af Videnskabsministeriet (formandskab), Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Danmarks Evalueringsinstitut, Center for vurdering af udenlandske uddannelser (NARIC), CIRIUS (programadministration og information), Rektorkollegiet, DAN-EURASHE, Akademikernes Centralorganisation og Danske Studerendes fællesråd.

4.10.2 Videnskabsministeriet bør sammen med dekaner, brugere og aftagere nedsætte et udvalg, der dels skal reducere antallet af titler på det samfundsvidenskabelige område til f.eks. fem, dels skal udarbejde forslag til at styrke aftagernes overblik over og kendskab til de samfundsvidenskabelige uddannelsers indhold, kernekompetencer og særkender.

5. LITTERATURLISTE

Albæk, Karsten: *Sådan modvirkes gymnasireformens virkninger på nationens nationalprodukt, økonomisk vækst og Åndsliv: Den blå memoserie*. Memo nr. 210, januar 2004, Økonomisk institut, Københavns Universitet

Amternes og Kommunernes Forskningsinstitut: *Akademikernes arbejdsløshed og indtjening - brikker til et mønster*, november 2004

Arbejdsmarkedsstyrelsen: *AMS - Analyse af akademikerens arbejdsmarked*, 2003

Berlingske Nyhedsmagasin, 15. oktober 2004

Blenker, Per, Poul Dreisler, Helle Færgemann & John Kjeldsen: "Uddannelse og Entrepreneurship - et signalement af universiteternes nye rolle", *Ledelse & Erhvervsøkonomi* 4/2004, s. 293-302

Dalberg Larsen, Jørgen m.fl.: *Undersøgelse af frafaldet på Jura i årene 1998-2001*, Juridisk Institut, Aarhus Universitet, 2004

Det Økonomiske Råd: *Dansk Økonomi. Efterår 2003*, 2003, se også www.dors.dk/publ/index.htm

Erhvervsfremmestyrelsen: *Det danske innovationssystem - DISKO-projektet: Rapport nr. 9, Sammenfattende rapport - Et forskningsbaseret debatoplæg om innovationspolitiske udfordringer og handlemuligheder*, København, september 1999

Inside Consulting, Oxford Research og Kontraktpunkt: *Brugerdreven innovation i dansk erhvervsliv*, Danmarks Erhvervsråd, marts 2004

Kirkeby, Ole Fogh: *Det nye lederskab*, Børsens Forlag, 2004

Kristensen, Ida Pagter: *Studiestatistik Rapport nr. 7 - Studiepræstationer på Studiet*. Institut for statskundskab, Aarhus Universitet, 1998

Larsen, Ulrik: *Frafald og studiemiljø: Studenterrådet ved Aarhus Universitet*, 2000, se også www.sr.au.dk/frafald

Lundvall, Bengt-Åke: *Growth, Innovation and Social Cohesion: The Danish model*, Cheltenham, 2002

Mulvad, Niels: *Databank - studerende på lange videregående uddannelser*, 2003, se også www.dicar.dk/research/index.htm

Regeringen: *Nye veje mellem forskning og erhverv - fra tanke til faktura. Baggrundsrapport*, september 2003

Regeringen: *Styrket internationalisering af uddannelserne: Redegørelse til Folketinget*, april 2004

Rambøll Management og Ingeniørforeningen i Danmark: *Højtuddannedes værdi for små og mellemstore virksomheder*, 2004

Sørensen, Asger & Søren Barlebo Rasmussen: *Viden, Videnskab og Virkelighed - en bog om fagenes videnskabsteori*, Samfundslitteratur, under udgivelse

Vang, Camilla: *Årsager til studiepræstation og frafald på grunduddannelsen - Studiestatistisk analyse nr. 3*, Institut for statskundskab, Aarhus Universitet, 1996

Videnskabsministeriet: *Regeringens videnstrategi - viden i vækst. Baggrundsrapport*, januar 2003

Zangenberg, Carsten U. og Hans E. Zeuthen: *Den Hvide hue - Hvad fører den til?*, København, Danmarks Statistik, 1997

Aalborg Universitet og Roskilde Universitetscenter: *Kandidat- og aftagerundersøgelsen*, 2002

7. BILAGSOVERSIGT

Bilag 1: Oversigt over samfundsvidenskabelige uddannelser i Danmark

Bilag 2: Oversigt over gode eksempler på innovation og partnerskab fra ind- og udland

Bilag 3: Kommissorium

Bilag 4: Oversigt over medlemmer af arbejdsgruppen

Bilag 5: Møder og aktiviteter i arbejdsgruppen

Bilag 6: Ekstensiv litteraturliste

På Videnskabsministeriets hjemmeside kan der hentes yderligere tal for de samfundsvidenskabelige uddannelser i form af en selvstændig statistikpublikation

- se www.vtu.dk.